

7-825b

PROVINCIE ■■ UTRECHT

—
Cultuurnota

Deel 3

|
1995-1998

Monumenten en archeologie

BOEKMAN*stichting*

Studiecentrum voor kunst, cultuur en beleid

Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
telefoon bibliotheek 020-624 37 39
fax 020 - 638 52 39
e-mail e.boekman@inter.NL.net

De uitleentermijn bedraagt 4 weken. Verlenging met 4 weken is mogelijk, tenzij de publikatie inmiddels is gereserveerd.

De uitleentermijn is verstreken op:

--	--	--

Boekmanstichting - Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243739

Cultuurnota 1995-1998

Deel III Monumenten en archeologie

Inhoud

Proloog: grondslagen provinciaal cultuurbeleid	5
1. Terugblik	5
2. Algemene beschouwing	5
Hoofdstuk I Monumenten en archeologie algemeen	11
Hoofdstuk II Planvorming gebouwde monumenten	
1. Huidig beleid	15
2. Achtergronden, ontwikkelingen, aandachtspunten	15
3. Beleidsvoornemens	16
Hoofdstuk III Beheer en behoud gebouwde monumenten	
1. Huidig beleid	19
2. Achtergronden, ontwikkelingen, aandachtspunten	19
3. Beleidsvoornemens	21
Hoofdstuk IV Zorgstructuur m.b.t. gebouwde monumenten	
1. Huidig beleid	25
2. Achtergronden, ontwikkelingen, aandachtspunten	26
3. Beleidsvoornemens	26
Hoofdstuk V Historische geografie	
1. Huidig beleid	29
2. Achtergronden, ontwikkelingen, aandachtspunten	29
3. Beleidsvoornemens	30
Hoofdstuk VI Planvorming archeologische monumenten	
1. Huidig beleid	33
2. Achtergronden, ontwikkelingen, aandachtspunten	33
3. Beleidsvoornemens	34
Hoofdstuk VII Beheer en behoud archeologische monumenten	
1. Huidig beleid	37
2. Achtergronden, ontwikkelingen, aandachtspunten	37
3. Beleidsvoornemens	38
Hoofdstuk VIII Zorgstructuur m.b.t. archeologische monumenten	
1. Huidig beleid	41
2. Achtergronden, ontwikkelingen, aandachtspunten	41
3. Beleidsvoornemens	42
Hoofdstuk IX Epiloog	
1. Samenvatting beleidsvoornemens	43
2. Financieel overzicht	46

Proloog: Grondslagen van het provinciale cultuurbeleid

1. Terugblik

Men moet dertig jaar terug in de tijd en in de provinciale archieven om het eerste algemene document over cultuurbeleid te vinden. In 1964 bracht de provincie een "Algemene schets culturele taken provincie Utrecht" uit. Dit was geen beleidsnota maar een overzicht van financiële inspanningen sinds de oorlog.

Twintig jaar later, in 1984, verscheen voor het eerst een provinciale nota die de naam 'cultuurnota' droeg. Deze bevatte niet alleen een stand van zaken maar ook een algemene visie en concrete voorstellen. Overigens ontbraken monumentenzorg en archiefzorg in dit stuk. Daarna zijn in gestaag tempo nota's opgesteld over het beleid op de verschillende deeltherreinen. In 1988 gaven wij daarvan een overzicht (ditmaal inclusief monumentenbeleid) in de Balans van het Cultuurbeleid.

Het is de bedoeling voortaan elke vier jaar een brede cultuurnota uit te brengen. Hoewel niet alle deeltherreinen van cultuur even nauw samenhangen, vormen zij tezamen toch een onverbreekelijk geheel, waarin heden, verleden en toekomst van de samenleving zich manifesteren.

Deze eerste nota van de serie is om pragmatische redenen gesplitst in drie deelnota's.

Tussen 1984 en 1994 groeide het provinciaal cultuurbudget van 7 mln. tot ruim 9,5 mln. Dit ondanks algemene kortingen op het provinciefonds, budgetvermindering bij de centralisatie van de podiumkunst en overheveling van gelden naar de gemeente Utrecht vanwege haar status als grote stad.

De provincie heeft met haar geld direct en indirect bijgedragen aan schepping en behoud van cultuurgoederen. Rechtstreeks gebeurde dat door middel van: het beeldende-kunstkrediet, podiumkunstkrediet, amateurkunstkrediet, het museumkrediet, exploitatiesubsidies aan musea, het krediet cultuurhistorie, het krediet archieven, het monumentenkrediet en subsidiëring van de provinciaal archeoloog.

De indirecte bijdrage van de provincie was het

ontwikkelen van een culturele infrastructuur, bestaande uit ondersteunende en facilitaire voorzieningen: het centrum voor beeldende kunst, het platform voor jeugdtheater, de drie steunpunten voor kunstzinnige vorming, de zes stichtingen voor monumentenzorg, kastelen, molens, boerderijen, musea en regionale geschiedenis, verenigd in een federatie voor cultureel erfgoed.

2. Algemene beschouwing

Cultuur is zowel de 'zijnswijze' van de samenleving als een beleidsveld binnen die samenleving. In de eerste betekenis van het woord slaat cultuur op een gemeenschappelijk geheel van opvattingen, instituties en uitingsvormen, dat de samenleving haar identiteit geeft. Cultuur in brede zin. Daarnaast heeft cultuur een specifieke betekenis, namelijk de beleidssector van kunsten en erfgoed.

Het specifiek cultuurbeleid vindt zijn rechtvaardiging in de functie van kunsten en erfgoed voor de samenleving als geheel. Cultuurgoederen weerspiegelen de maatschappelijke ontwikkelingen en beïnvloeden deze tegelijkertijd. Zij verbinden verleden, heden en toekomst met elkaar, en zij verbinden het individu met de samenleving. Daardoor stijgt het 'nut' van kunst en erfgoed uit boven het 'genoegen' dat cultuur liefhebbers eraan beleven. Om deze reden rekenen wij cultuur tot de kerntaken, niet alleen van de provincie, maar van elke overheid. Ook vloeit hier logisch de algemene doelstelling van het cultuurbeleid uit voort: bijdragen aan het scheppen en instandhouden van cultuurgoederen, en aan de publieke betrokkenheid bij cultuur. Kortom: behoud, vernieuwing en participatie.

Leidende principes

In ons type verzorgingsstaat is het overheidsingrijpen steeds bedoeld als aanvulling of correctie van de markt. Voor de cultuursector houdt dit in dat de overheid opkomt tegen ondermaatsheid en eenzijdigheid. Hoewel een deel van de cultuurgoederen zijn weg naar de liefhebbers vindt zonder overheidsingrijpen, kan een aanzienlijk gebied van de cultuur niet zonder overheidssteun. Hier

werkt het marktmechanisme onvoldoende vanwege smaak, beschikbare tijd en geld aan de kant van de consumenten. Leidende principes in het cultuurbeleid zijn daarom kwaliteit en verscheidenheid. Met deze maatstaven wordt de waarde zowel van artistieke en cultuurhistorische uitingsvormen als van culturele voorzieningen gemeten. Dit betekent dat wij een inhoudelijke opvatting hebben over het culturele leven in de provincie in al zijn facetten. Waar in dit verband de beoordeling van artistieke en cultuurhistorische kwaliteit aan de orde is, velt de provincie dat oordeel niet zelf, maar gebruikt zij de hulpconstructie van specialistisch advies.

Participatie

Doelstellingen als participatie (van mensen) of spreiding (van cultuurgoederen) wortelen deels in het Verlichtingsideaal, deels in het principe van gelijkberechtiging. Tot voor enkele decennia domineerde het Verlichtingsideaal. Het streven bij de volksverheffing was de beschaving en schoonheidsbeleving van de culturele elite over te brengen op de grote massa. Cultuurgoed als gemeengoed. Onder invloed van de democratiseringsbeweging in de jaren '60 mengde het Verlichtingsideaal zich met het principe van gelijkberechtiging van alle leden van de samenleving. Onderzoek wijst uit dat gemiddeld rond 40% van de bevolking betrokken is bij cultuur, zowel passief (toeschouwer van kunsten en erfgoed) als actief (amateurkunst). Op sommige deelterreinen is de participatie 30%, op andere 45%.

Voor de provincie is participatie geen hoeksteen, maar bouwsteen van cultuurbeleid. De waarde van cultuurgoederen blijft in tact, ook als de publieke belangstelling beperkt is. Een zekere kloof tussen voortrekkers en specialisten enerzijds en het lekenpubliek anderzijds vormt een gegeven, niet een te overwinnen probleem. Participatie achten wij om twee redenen van belang. De inzet van publieke middelen schept de morele plicht te werken aan publieke betrokkenheid. Een strategische overweging is dat de cultuurzorg gebaat is bij een breed maatschappelijk draagvlak.

De provincie bevordert participatie op verschillende manieren. Aan de basis van alles staan kunstzinnige vorming en cultuurhistorie in het onderwijs, waardoor een reservoir van 'aangeraakten' ontstaat. Andere methoden zijn ondermeer geografische spreiding van voorzieningen, aansluiting bij toeristisch-recreatief aanbod en doelgroepen-aanpak. Door deze veelvormigheid sluit het beleid aan bij het pluriforme, multiculturele karakter van de samenleving.

Provinciale taakopvatting

Het staat de provincie in hoge mate vrij haar beleid naar eigen goeddunken vorm te geven. Het cultuurbeleid in Nederland is grotendeels autonoom beleid. Met uitzondering van monumentenzorg en archiefwezen, ontbreken wettelijke kaders waarin de verplichte taken van Rijk, provincies en gemeenten zijn vastgelegd. Met behulp van overeenkomsten geven de drie overheden invulling aan het principe van complementair bestuur, aan hun gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de cultuurzorg. De afgelopen 15 jaar is veel energie gestoken in bestuurlijke taakverdeling voor de verschillende deelterreinen, opdat overheden elkaar niet (langer) voor de voeten lopen. Deze benadering was een reactie op de voorafgaande periode van koppelsubsidiëring, die tot een amorfe situatie voor subsidiënten en gesubsidieerden had geleid. De ervaring leert inmiddels dat een eenduidige taakverdeling niet altijd mogelijk of zinvol is.

De provincie staat een benadering voor waarbij, gegeven de schaal waarop een bestuurslaag opereert, de sterke kanten van dat bestuursniveau worden uitgebuit. De schaal vormt een indicatie voor het takenpakket. Sterke kanten van de provincie als middenbestuur zijn: overzicht, korte lijnen met de gemeenten en efficiënt organisatie-niveau. Deze opvatting impliceert samenspraak en samenwerking met gemeente en Rijk (driehoeksbestuur). Ook betekent dit dat de provincie er niet is voor 'restproblematiek' van gemeenten en Rijk. Zij neemt een eigen, intermediërende plaats in binnen het openbaar bestuur.

Het ontwikkelen en versterken van een culturele infrastructuur, bestaande uit specialistische en geografisch gespreide voorzieningen, blijft een belangrijke en voor de handliggende provinciale taak. Allerlei vormen van ondersteuning, dienstverlening en bemiddeling gaan het draagvlak van de gemeente te boven. Ten tweede rekenen wij het tot onze taak om samen met gemeenten en soms Rijk, instellingen en voorzieningen met een boven-lokale dimensie in stand te houden. Voorzover het daarbij gaat om structurele exploitatie-subsidies zijn wij zeer terughoudend met co-financiering door overheden. Gezamenlijke meerjarige bekostiging van voorzieningen-in-ontwikkeling achten wij een beter middel, omdat deze vorm van gekoppelde financiering niet verstarrend werkt. Ten derde zien wij het als provinciale opdracht om injecties en impulsen te geven aan de culturele activiteiten op gemeentelijk niveau, ter aanmoediging van en in aanvulling op, maar nooit

in plaats van het gemeentelijk beleid.
Bij haar taakuitoefening stelt de provincie zich actief op. De rol die zij wil spelen is stimulerend (van adhesiebetuiging tot provocatie), ondersteu-

nend (van noodhulp tot kwaliteitsverbetering) en integrerend (van regiocultuur tot provinciaal bestel).

NOTA MONUMENTEN EN ARCHEOLOGIE

Hoofdstuk I Monumenten en archeologie algemeen

Monumenten en archeologie vormen ons cultureel erfgoed waarvoor enerzijds een wettelijk kader aanwezig is, de Monumentenwet (1988), maar dat anderzijds zoveel raakvlakken heeft met andere beleidssectoren, dat gesproken kan worden van een facet-beleid.

Dit beleidsterrein is volop in beweging, zowel op rijksniveau als bij de provincies. Om deze reden is het ook niet gelukt, om deze derde nota in de serie 'Cultuurnota 1995 - 1998' gelijktijdig met de andere twee te laten verschijnen.

In deze deel-nota komt de zorg voor de gebouwe en de archeologische monumenten aan de orde, alsmede de historische geografie, die als verbinding tussen de twee eerstgenoemde beleidsvelden kan worden aangemerkt.

Bron van de cultuur

Evenals bij de andere onderdelen van het Cultureel Erfgoed, staat bij de monumenten en archeologie het verleden centraal. Maar ook hier is het geen statisch gegeven. Met name bij de gebouwe monumenten wordt de laatste tijd veel aandacht geschonken aan de jongere bouwkunst en stedenbouw uit de periode 1850 - 1940. Naast deze belangstelling voor architectuur- en bouwhistorisch belangrijke zaken groeit ook het besef, dat het industrieel erfgoed belangrijk is voor de ken-

Pompstation te Soestduinen direct na de voltooiing in 1902. Een bedrijfsmonument dat sinds 1994 is herbestemd als representatieve ontvangstruimte annex museum van de WMN.

nis over de ontwikkeling van ons verleden. Ook is het niet zo, dat per sé alles wat monument is onaangetast moet blijven. Gebouwe monumenten zijn interessant door de bouwgeschiedenis van vaak vele eeuwen die zij laten zien. Ook nu moet een gebouw aangepast kunnen worden aan een nieuwe bestemming, of de eisen van onze tijd. Voorwaarde is wel, dat dit met respect voor het gebouw en het verleden wordt gedaan. Een monument dat niet aangepast mag worden kan zijn bestemming verliezen en een 'museumstuk' worden, waar alleen naar gekeken kan worden. Het instandhouden hiervan kost veel geld, waar geen inkomsten uit het gebruik tegenover staan. Een bijzondere plaats binnen de cultuurhistorie wordt ingenomen door de archeologie. Archeologische vindplaatsen zijn, in tegenstelling tot bijvoorbeeld gebouwe monumenten, in de meeste gevallen niet zichtbaar. Sporen van het menselijk handelen in het verleden zijn met name in de bodem bewaard gebleven. Één van de functies van de bodem, een schaars goed in ons land, is dus dat het als archief dient voor deze sporen. Het bodemarchief is een schaarse, eindige en niet-vervangbare informatiebron.

Archeologische monumentenzorg omhelst het beheer van het archeologisch erfgoed volgens de uitgangspunten: behoud van de bron in de bodem en indien dit niet mogelijk is, behoud van informatie door onttrekking aan het bodemarchief (opgraving).

Zorg voor monumenten en archeologie

De eerste overheidsbemoeying in ons land met monumenten dateert uit de Franse Tijd, toen de Franse wetgeving hier was ingevoerd. Voordien werd er wel incidenteel restauratiesubsidie verleend door het Rijk, maar van monumentenzorg door de overheid was nauwelijks sprake. Als gebouwe geheel of gedeeltelijk verwoest waren en er was geen geld voor herstel, of men zag geen noodzaak tot herstel, dan verkocht men ze voor afbraak of men liet ze zo liggen. Ondanks wat tijdelijke regelingen heeft het tot 1961 geduurd voordat de eerste Monumentenwet tot stand kwam.

Ook in onze provincie was er lange tijd geen spra-

ke van monumentenzorg. In de 19de eeuw werden incidenteel subsidies verstrekt voor 'herstellingen van kerken en pastoriën', maar dit was niet met het oogmerk historische gebouwen in stand te houden, maar om hulpbehoevende kerkbesturen te steunen. Ondanks dat de provincie na de Tweede Wereldoorlog steeds meer geld besteedde aan monumentenrestauraties heeft het tot 1989 geduurd voordat de eerste monumentennota door Provinciale Staten werd vastgesteld.

Instandhouding

De zorg in deze beleidssector is vrijwel geheel terug te voeren tot twee kernthema's: de invulling van de behoudstaak en de relatie met het publiek. Aan de basis ligt de vraag wat te behouden en wat weg te doen. Het behoud moet hierbij breed worden opgevat; niet sec de instandhouding van een gebouw. Hier komt het facetkarakter van de monumentenzorg om de hoek kijken. Behoud betekent namelijk vooral ook het scheppen van voorwaarden voor behoud. Dit kunnen zijn voorwaarden binnen de ruimtelijke ordening; het rekening houden met de cultuurhistorie bij wegenprojecten, bodemsanering, landschapsplannen, besluiten t.a.v. grondwaterpeil, ruilverkavelingen etc. etc. Ook toerisme en recreatie kunnen voorwaarden scheppen voor behoud van monumenten.

Behoud kan ook worden gestimuleerd door anderen, bijvoorbeeld gemeenten, het particulier initiatief en particulieren, te ondersteunen; financieel of met adviezen en beschikbaarstelling van deskundigheid.

Sectoraal kan het behoud worden gestimuleerd door het beschikbaar stellen van subsidies voor restauraties en onderhoud en door het financieel mogelijk maken, dat de Monumentenwacht het preventieve onderhoud verricht.

Publiekstaak

Voor een goede monumentenzorg is een draagvlak onder de bevolking onontbeerlijk. Het gaat om het cultureel erfgoed, waarvoor niet alleen de overheid verantwoordelijk is en juist daarom is het draagvlak nodig voor de instandhouding. Als er geen draagvlak is, wordt het moeilijk om voldoende financiële middelen beschikbaar te houden in een tijd van bezuinigingen en terugtrekken van de overheid. Als er geen draagvlak is zullen gebouwd monumenten makkelijker worden afgebroken en archeologische monumenten worden vernietigd. Gelukkig is de belangstelling groot en nog steeds groeiende. Een jaarlijks fenomeen als de 'Open Monumentendag' brengt zo'n 700.000

Het oude Veerhuis aan de Lekdijk nabij Jaarsveld. Opgenomen in een cultuurhistorische fietsroute.

mensen op de been. Ruim 100.000 mensen zijn lid van één of andere monumentenvereniging en de onlangs opgerichte 'Vereniging Open Monumenten' stelt zich ten doel binnen 5 jaar 350.000 leden te hebben!

Om het draagvlak voor de monumenten te vergroten heeft de provincie Utrecht sinds 1989 binnen het monumentenkrediet ruimte voor financiële bijdragen aan het particulier initiatief en een budget voor voorlichting en educatie door de provincie zelf. In deel II van de Cultuurnota (over het Cultureel Erfgoed) wordt voorgesteld ook daar een projectencrediet in te stellen voor publikaties, stipendia, ontwikkelingsprojecten en provinciale evenementen. Samen met de mogelijkheden binnen het monumentenkrediet komt er een ruimere mogelijkheid om het draagvlak onder het publiek verder te vergroten.

Taakopvatting

De provincie ziet het als haar taak bij te dragen aan de versterking en verrijking van de zorg voor het cultureel erfgoed, waardoor de aantrekkelijkheid van de provincie wordt vergroot. Monumentenzorg wordt als een provinciale kerntaak aange-merkt. Als tussenlaag vormt de provincie het ideale niveau voor een integrale monumentenzorg, die voldoende distantie heeft bij het afwezen van (plaatselijke) belangen en die zowel verschillende disciplines met elkaar in contact kan brengen als de verschillende beleidssectoren. Bovendien heeft de provincie nu de kennis en deskundigheid (MIP en [assistent]provinciaal archeoloog) in huis en bezit het een belangrijke taak in het ruimtelijke ordeningsproces. Dit laatste wordt als sturend kader voor de breder opgezette monumentenzorg gezien.

Uiteraard is het monumentenbeleid ook niet iets dat de provincie solistisch kan uitvoeren. Samen-

werking, met name met andere overheden (Rijk en gemeenten) en met het particulier initiatief is onontbeerlijk.

Naast een stimulerende rol (voorlichting, subsidie, advies) en een integratie in andere beleidsvelden (facet) zal een eigen sectoraal beleid hard nodig zijn, juist daar waar bovenlokale waarden tussen de wal en het schip dreigen te vallen. Hiertoe kan het opstellen van een eigen provinciale monumentenlijst een belangrijk instrument zijn. Voorts blijft een financiële ondersteuning vanuit de provincie hard nodig.

De noodzakelijke uitbreiding van de provinciale bemoeienis met de monumentenzorg (inclusief archeologie en historische geografie) kan onmogelijk binnen de huidige formatie worden ingepast. Wij vragen de formatie met één plaats uit te breiden. Dit brengt een extra financiële last van f 125.000,= (structureel) met zich mee.

Rijksbeleid

Ten behoeve van de ontwikkeling van het Rijksbeleid op het gebied van de monumentenzorg heeft minister d'Ancona op verzoek van de Kamer een

Strategisch Plan voor de Monumentenzorg opgesteld. Hiertoe is een viertal grootschalige onderzoeken uitgevoerd. Dit heeft geresulteerd in een 'deltaplanachtige benadering' voor de monumentenzorg.

Het Strategisch Plan is geen kabinetsplan, maar een plan van de toenmalige minister van WVC. Dit betekent, dat het nieuwe kabinet en de nieuwe kamerleden daarover moeten besluiten. Naar verwachting zal dit bij de behandeling van de rijksbegroting voor het jaar 1996 plaatsvinden. Vooruitlopend hierop wordt in IPO-verband onderzocht hoe de provincies het best kunnen inspelen op de nieuwe provinciale taken, die in het Strategisch Plan zijn aangegeven.

Hoewel de provinciale nota monumenten en archeologie primair bedoeld is om het provinciale beleid verder te ontwikkelen, wordt uiteraard ook rekening gehouden met de inhoud van het Strategisch Plan. Het is echter niet zo, dat indien het Strategisch Plan onverhoopt vertraagd, of zelfs helemaal niet wordt uitgevoerd, het fundament onder de provinciale nota wegvalt. Voor taken, die door het Rijk naar de provincie zullen worden gedecentraliseerd, zullen ook rijksmiddelen beschikbaar moeten zijn.

Hoofdstuk II Planvorming gebouwde monumenten

1. Huidig beleid

Het van oudsher sterk objectgerichte en het Rijk volgende provinciale monumentenbeleid heeft sinds het midden van de jaren tachtig een verbreding ondergaan en is autonoom geworden. Door inventarisatie van cultuurhistorische elementen, tussen 1988 en 1993 versneld en voltooid door het Monumenten Inventarisatie Project (MIP), werd een compleet overzicht verkregen van zo'n 12.000 gebouwen en zo'n 150 gebieden met

Woonhuis te Bunnik uit 1934 door architect Piet Elling. Voorbeeld van een jonger monument uit de periode 1850-1940.

bijzondere waarden. Aandacht verbreedde zich naar de gehele gebouwde omgeving en naar de jongere bouwkunst en stedenbouw uit de periode 1850-1940. Niet alleen kon hierdoor een eigen subsidie-regiem (zie hoofdstuk III) worden gevoerd, maar kon ook in toenemende mate worden geadviseerd in ruimtelijke ordenings- en sectorplannen. Bovendien hebben de overhandiging van de MIP-rapporten aan de gemeentebesturen een sterke en sturende impuls gegeven aan de toename van het aantal gemeentelijke monumentenlijsten en aan de verwerking van de MIP-gegevens in bestemmingsplannen. Voorts is een nauwere samenwerking ontstaan met de Provinciale Utrechtse Welstands Commissie, die met behulp van de inventarisatiegegevens een verscherpt welstandstoezicht pleegt en die ontwikkelingen in een vroeg stadium signaleert.

Met de sector recreatie en toerisme is gewerkt aan de ontwikkeling van het cultuurtoerisme ter

bevordering van de bewustwording bij het publiek. Dit is o.a. gedaan door het opzetten van een serie fietsroutegidsen, waarvan er tot heden drie zijn verschenen.

De eerste aanloop tot een integratie van de monumentenzorg in het provinciale ruimtelijke beleid en de toetsing van gemeentelijke plannen heeft gestalte gekregen. De provinciale monumentenzorg is in dit verband organisatorisch juist binnen de afdeling Ruimtelijke Ordening van de Dienst Ruimte & Groen ondergebracht. Afstemming met andere beleidsvelden, zoals landinrichting, wegen, landschapsplannen etc., zal moeten worden geïntensiveerd.

Het belangrijkste beleidsinstrument bij planvorming is het streekplan, als afwegingskader van bovenlokale belangen en waarden. In het nieuwe streekplan wordt meer aandacht gevraagd voor de onderscheiden disciplines van de cultuurhistorie (archeologie, historische geografie en bouwkundige monumenten) met accent op waarden in het buitengebied. De globaliteit van het streekplan zal voor dit onderdeel moeten worden verfijnd in nader uit te werken toetsingscriteria voor monumenten en archeologie. In de concept Handleiding Bestemmingsplannen Buitengebied is daartoe reeds een aanzet gegeven betreffende karakteristieke bouwwerken (voormalige boerderij-complexen) en cultuurhistorische landschapselectementen.

2. Achtergronden, ontwikkelingen, aandachtspunten

Integrale planvorming en monumentenzorg als onderdeel van het kwaliteitsbeheer van de gebouwde omgeving zijn de afgelopen jaren de toverspreuken geworden. Het monument in zijn omgeving en het samengaan van oud en nieuw zijn thans de uitgangspunten voor een sterk in beweging zijnde monumentenzorg, die minder is gericht op een volledige conservering maar meer op behoud van bepaalde karakteristieke waarden en elementen. De laatste jaren zijn diverse rijksnota's op dit gebied verschenen. In de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening Extra (1989) is monu-

mentenzorg als onderdeel van een planologische kernbeslissing opgenomen (prioriteit aan stadsgevesten en plaatsen/gebieden met veel bezienswaardigheden). In de Nota Architectuurbeleid (1991) wordt de historische architectuur gezien als inspiratiebron voor nieuwe ontwikkelingen en wordt het Beeldkwaliteitsplan als nieuw instrument naar voren gebracht. In de Nota Cultuurbeleid 1993-1996 (voorjaar 1992) wordt gepleit om cultuurhistorische kwaliteiten zo vroeg mogelijk (streekplan) in het planproces op te nemen. De rol van de provincie als integratieniveau wordt centraal gesteld. Naast het weer terugbrengen van de provinciale aandacht voor de vormgeving dient het aspect (cultuurhistorische) kwaliteit toetsingselement voor de Provinciale Planologische Commissie (PPC) te worden. Ter stimulering en onderbouwing van de integrale planvorming, introduceert de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RDMZ) een nieuw instrument, de Cultuurhistorische Verkenningen (CHV). Provincies worden uitgenodigd om een meer creatief en actief beleid te gaan voeren, niet als toezichthouder maar als stimulator van het gemeentelijk beleid. In dit verband moet ook het vervolg op het MIP, het Monumenten Selectie Project (MSP) worden genoemd. In samenwerking met de gemeenten zal de provincie circa 800 objecten en zo'n 10 gebieden uit de periode 1850-1940 voordragen ter rijksbescherming.

Tegenover het globaler worden van streek- en bestemmingsplannen staat het (noodzakelijk) gedetailleerder worden van sectorplannen in Utrecht. Daarnaast zien we een tendens tot soberder toetsen en een verschuiving naar integrale advisering tijdens het vooroverleg op grond van art. 10 wet ro. Terwijl bij gemeentelijke plannen de besluitvorming dan al is uitgekristalliseerd, kan de cultuurhistorie bij sommige rijks- en (inter-)provinciale plannen (wegreconstructie, dijkverzwaring) vroegtijdiger worden ingebracht via het instrument van de Milieu Effect Rapportage (MER). Overigens wordt in deze plannen doorgaans nog te weinig cultuurhistorische kwaliteit ingebracht. Het is gewenst, dat bij de bestemmingsplannen cultuurhistorie al tijdens de ontwerpfasen wordt ingebracht.

3. Beleidsvoornemens

De algemene doelstelling van het provinciale beleid op het gebied van de planvorming rond gebouwde monumenten voor de komende jaren is het actief inbrengen van de cultuurhistorische waarden in andere sectoren van beleid.

Klokgevelpanden uit omstreeks 1850 te Polbroek. Zowel cultuurhistorisch als stedenbouwkundig van belang.

Onze eerste zorg blijft de kwaliteitsverbetering van het bestaande beleid. Zo zijn wij van plan de interne cultuurhistorische advisering procedureel in te passen. Dit geldt zowel t.a.v. de planbeoordeling betreffende de gemeentelijke structuur- en bestemmingsplannen (en artikel 19 plannen), als andere sectoren zoals stads- en dorpsvernieuwing, natuur en landschap, recreatie en toerisme, water en milieu en wegen en verkeer. Belangrijk is, dat deze advisering geen vertragende factor gaat opleveren. Mede om deze reden vragen wij de huidige formatie uit te breiden, zoals in hoofdstuk I is aangegeven.

Cultuurhistorische waardenkaart

Als basis voor het facet-beleid van de provinciale monumentenzorg is het dringend gewenst om over een overzicht van de aanwezige cultuurhistorische waarden in de provincie Utrecht te beschikken. Een schat aan gegevens in woord en beeld is reeds verzameld (MIP), maar aan een goede toegankelijkheid ontbreekt het nog. Ook is er nog geen integratie tussen de disciplines bouwhistorie, historische geografie en archeologie, ter-wijl juist het met elkaar in verband brengen van de verschillende waarden van groot belang is. Bovendien ontbreken voor de beide laatst genoemde disciplines nog vele gegevens. Het onlangs ontwikkelde GIS biedt nu de unieke mogelijkheid om een uit meerdere lagen (bijv. per discipline) bestaande cultuurhistorische waardenkaart samen te stellen met daaraan gekoppelde gegevensbestanden, die continue kunnen worden geactualiseerd. Met zo'n dynamische basiskaart kan onder meer in een vroeg stadium op snelle en inzichtelijke wijze rekening worden gehouden met cultuurhistorische waarden. Ook kan deze kaart en kunnen de daaraan gekoppelde gegevens, worden gebruikt om de afweging te maken

tussen wat wel en wat niet bewaard moet worden. Gezien de omvang en de kosten van het project zou, inclusief de ontwikkelingsfase van circa een jaar, het opstellen van deze basiskaart een periode van zes jaar vergen, waarbij gekozen kan worden voor een gebiedsgewijze aanpak analoog aan het MIP. De kosten van dit project worden geraamd op f 250.000,- per jaar gedurende deze zes jaar.

Cultuurhistorische Verkenningen

De provincie vormt het ideale niveau voor de gesignaleerde tendens om te komen tot een integrale monumentenzorg. De provincie heeft voldoende distantie bij het afwegen van (plaatselijke) belangen en kan zowel verschillende disciplines met elkaar in contact brengen als de verschillende beleidssectoren. Gezien de opgebouwde deskundigheid en het bovenlokale afwegingsniveau ziet ook het Rijk een belangrijke rol voor de provincie weggelegd bij de integrale monumentenzorg. Men wil de provincie een helpende hand bieden met het opstellen van de zogenaamde 'Cultuurhistorische Verkenningen' (CHV's) voor gebieden, waar ruimtelijke ingrepen zijn gepland. Deze CHV's bestaan uit twee delen: een beschrijving van de bestaande situatie met de aanwezige cultuurhistorische waarden in het gebied (inclusief historische geografie en archeologie); gevolgd door aanbevelingen en randvoorwaarden, hoe om te gaan met deze waarden, gericht op de voorgenomen ingrepen. Voor het eerste gedeelte kan worden geput uit de bovengenoemde cultuurhistorische waardenkaart, indien op dat moment aanwezig, het tweede gedeelte is een nadere -op het concrete plan gerichte- uitwerking. Voor het in samenwerking met de Rijksdienst

voor de Monumentenzorg en de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (laten) opstellen van Cultuurhistorische Verkenningen ten behoeve van nieuwe ontwikkelingen willen wij een structureel bedrag beschikbaar hebben. Omdat niet duidelijk is welke kosten aan gemeenten in rekening kunnen worden gebracht, willen wij hiervoor vooralsnog f 50.000,- als wens opvoeren.

Ondersteuning gemeenten

Ingevolge het Strategisch Plan voor de monumentenzorg krijgt de provincie een belangrijke taak op het gebied van de ondersteuning van de (kleinere) gemeenten. Ook ten aanzien van de planvorming rond gebouwde monumenten willen wij deze rol oppakken. Naast de hierboven genoemde zaken denken wij aan het opstellen van richtlijnen en aanbevelingen t.a.v. cultuurhistorische waarden in structuur- en bestemmingsplannen ter stimulering van het gemeentelijk beleid.

Bovendien is het van groot belang om gemeenten alsmede bestemmingsplanmakers in ontwerpstadium te voorzien van zowel gegevens over cultuurhistorische elementen als van richtlijnen hoe deze elementen vertaald kunnen worden in roplannen.

Één en ander willen wij ondersteunen met het geven van voorlichting en het organiseren van studiedagen voor gemeentebestuurders en -ambtenaren. Voor de eerste, wat groter opgezette voorlichtingsbijeenkomsten, stellen wij voor om f 25.000,- als wens op te voeren. Voor het bijhouden van de kennis in de toekomst zullen de kosten moeten worden bestreden uit het binnen het monumentenkrediet bestaande budget voor voorlichting en educatie.

Hoofdstuk III Beheer en behoud gebouwde monumenten

1. Huidig beleid

Het provinciale beleid op het terrein van beheer en behoud is primair gericht op de instandhouding van individuele monumenten. Hiertoe dienen twee beleidsinstrumenten: het subsidiëren van restauraties en het stimuleren van het particulier initiatief. Al vanaf de 19de eeuw worden subsidies verstrekt voor restauraties. Toch heeft het tot 1989 geduurd voor de eerste monumentennota door Provinciale Staten is aangenomen. Voor die tijd was er nauwelijks sprake van een eigen beleid. Als het Rijk een restauratiesubsidie (gemiddeld 30%) verstrekte, volgden provincie (gemiddeld 10%) en gemeente (gemiddeld 30%) automatisch. Dit stelsel van 'koppel-' of 'stapel-'subsidie is in 1989 verlaten. Sinds die tijd wordt door de provincie in principe geen subsidie verstrekt aan rijksmonumenten. Wel wordt subsidie verstrekt voor kleine werkzaamheden aan objecten buiten de bebouwde kom, die een zekere monumentale waarde hebben (MIP-categorie 1 of 2). Een belangrijk instrument is de voorfinanciering van het rijkssubsidie voor grote objecten in kleinere gemeenten. Hierdoor blijkt de provincie de grootste nadelen van het rijksbeleid te kunnen ondervangen, waardoor een redelijk aantal monumenten sneller gerestaureerd kunnen worden en voor verder verval (of zelfs sloop) kunnen worden behoed. Het Rijk verdeelt namelijk het beschikbare budget over de gemeenten aan de hand van het aantal rijksmonumenten in die gemeenten. Hierdoor wordt het geld erg versnipperd en duurt het vele jaren voor een restauratiesubsidie geheel betaalbaar is. Voor woonhuizen is een fiscale constructie mogelijk bij het Nationaal Restauratie Fonds (NRF). Voor grote objecten, die geen fiscale aftrekmogelijkheden hebben vormt de voorfinancieringsrente een onoverkomelijk probleem. Dat de provincie in een behoefte voorziet moge blijken uit het feit, dat sinds 1989 voor 27 restauraties in totaal ruim f 6,3 miljoen subsidie is voorgefinancierd!

Voor objecten buiten de bebouwde kom is tussen 1989 en de eerste verdeling 1994 totaal ruim f 1,1 miljoen verstrekt. Voor specifieke zaken, die niet op andere wijze gesubsidieerd kunnen worden ruim f 100.000,-; voor het particulier initiatief

ruim f 200.000,-; Voorlichting en educatie ruim f 200.000,-; voor het onderhoud van molens f 278.000,- en voor 'onvoorzien' (afbouw oud beleid) bijna f 600.000,-.

Het andere beleidsinstrument om te komen tot behoud en beheer van monumenten is de stimulering van het particulier initiatief. In hoofdstuk IV wordt hier uitgebreid op ingegaan. Hier wordt dan ook volstaan met de melding, dat een Stichting als De Utrechtse Molens 19 monumentale molens in eigendom heeft en beheert; en bij de Stichting Monumentenwacht Utrecht voor 1.050 monumentale objecten een abonnement is afgesloten voor een regelmatige inspectie van de onderhoudstoestand, waarbij kleine gebreken gelijk-tijdig worden hersteld.

2. Achtergronden, ontwikkelingen, aandachtspunten

Uit de hiervoor genoemde cijfers moge blijken, dat met name de voorfinanciering in een grote behoefte voorziet. Andere onderdelen blijven achter bij de verwachtingen, met name de specifieke zaken die niet op andere wijze gesubsidieerd kunnen worden, komen weinig voor, terwijl er sporadisch door (kleinere) gemeenten een beroep wordt gedaan op een bijdrage voor voorlichting en educatie. Voor objecten buiten de bebouwde kom springen twee zaken in het oog; enerzijds worden voor enkele tuinen en parken jaren achter elkaar subsidies gevraagd en anderzijds wordt veel subsidie gevraagd voor het herstel van (delen van) rieten daken.

Dit vraagt om een herbezinning omtrent de wenselijkheid van bepaalde subsidies.

De monumentenzorg is sterk in ontwikkeling. Niet alleen wordt er op provinciaal niveau nagedacht over het toekomstige beleid (het monumentenbeleid wordt aangemerkt als kerntaak, terwijl de uitvoering een provinciale taak vormt), ook het Rijk denkt na over een nieuwe impuls voor de monumentenzorg. Volgens het Strategisch Plan voor de Monumentenzorg van minister D'Ancona is er tot het jaar 2005 f 129 miljoen per jaar extra nodig om de achterstanden bij de restauratie van monumenten in te lopen.

Het idee is om bij de verdeling van de extra middelen, dus het geld dat jaarlijks beschikbaar komt boven de huidige f 80 miljoen, de provincies een grote rol te geven in de vorm van een bindend advies over de gemeentelijke meerjarenplannen en het aangeven van prioriteiten. Of de provincie dan ook de taak krijgt om restauratieplannen te beoordelen, subsidiabele kosten te bepalen en subsidies te verdelen, moet uit de uitwerking blijken. Daarnaast krijgt de provincie een (grote) taak op het gebied van het onderhoud van monumenten, een logische zaak i.v.m. de betrokkenheid van de provincie bij de Monumentenwacht. De nieuwe provinciale taak heeft betrekking op de zgn. onrendabele monumenten, zowel binnen als buiten de bebouwde kom. De taak betreft niet alleen het subsidiëren van het onderhoud, maar ook het nemen van maatregelen op het gebied van het beheer, het meer rendabel maken van de exploitatie en de restauratie van deze monumenten. In IPO-verband wordt gekeken naar de invulling van de provinciale taken op grond van het Strategisch Plan.

Monumentenzorg wordt als een provinciale kerntaak aangemerkt. Zoals ook al in hoofdstuk II.3 is aangegeven, vormt de provincie het ideale niveau

voor gesignaleerde tendens om te komen tot een integrale monumentenzorg, die voldoende distantie heeft bij het afwegen van (plaatselijke) belangen en die zowel verschillende disciplines met elkaar in contact kan brengen als de verschillende beleidssectoren. Bovendien heeft de provincie de kennis en deskundigheid en bezit het een belangrijke taak in het ruimtelijke ordeningsproces, dat als sturend kader voor de breder opgezette monumentenzorg wordt gezien.

Het zal echter niet voldoende zijn om alleen sturend en coördinerend op te treden. De provinciale rolopvatting zal zich meer van passief naar actief moeten ontwikkelen. Dit past ook in de ontwikkeling van de rol van de provincie in het algemeen ('provincies van de toekomst').

Naast een stimulerende rol (voorlichting, subsidie, advies) en een integratie in andere beleidsvelden (facet) zal een eigen sectoraal beleid hard nodig zijn, juist daar waar bovenlokale waarden tussen de wal en het schip dreigen te vallen. Hiertoe kan het opstellen van een eigen provinciale monumentenlijst en verordening een belangrijk en essentieel instrument zijn. Voorts kan het 'adopter' van één of enkele bijzondere monumenten waarbij een substantieel provinciaal subsidie mogelijk is, meer uitstralingseffect hebben dan het

Fort bij Rhijnauwen, onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, een monument van wereldformaat.

versnipperen van (beperkte) gelden naar allerlei kleine elementen, al gaat daar vaak een stimulerende werking van uit, ook in financiële zin.

Ook in andere provincies vinden interessante ontwikkelingen plaats. Met name in Randstadverband wordt hier regelmatig overleg over gepleegd. Zo is ons bekend dat in Zuid-Holland een proef is gestart om in een deel van die provincie te komen tot een meer integrale benadering van de monumentenzorg, zowel integratie met andere provinciale beleidsvelden, als integratie van verschillende overheden en actievere betrokkenheid van particulieren.

3. Beleidsvoornemens

Het Strategisch Plan is geen kabinetsplan, maar een plan van de toenmalige minister van WVC. Dit betekent, dat het nieuwe kabinet en de nieuwe kamerleden daarover moeten besluiten. Daarom moet de provincie bij de bepaling van het nieuwe monumentenbeleid zich niet louter laten leiden door het Strategisch Plan, maar voorwaarden scheppen om t.z.t. de taken op grond van het Strategisch Plan in het beleid te kunnen inpassen.

Wij stellen ons daarom voor ten aanzien van het beheer en behoud van gebouwde monumenten een beleid in drie delen te ontwikkelen:

- a. sectoraal (provinciale monumenten)
- b. facetmatig (integratie met andere beleidsvelden)
- c. stimulerend (voorlichting, advies en subsidie)

Provinciale monumenten

Gelet op de inhoud van de Monumentenwet zijn wij van mening dat de verantwoordelijkheid voor de bescherming van monumenten primair ligt bij

De unieke betonnen bovenleiding tussen Utrecht en Hilversum uit 1941. Een provinciaal monument?

het Rijk en de gemeenten. Desondanks zijn er objecten, die van regionaal belang kunnen zijn en die niet door Rijk of gemeente worden beschermd. De vraag is of deze op een aparte provinciale lijst moeten worden geplaatst. Als voorbeelden kunnen worden genoemd de verdedigingslinies. De individuele forten op zich zijn al bescherming waard, maar de eenheid van de linie met werken, stuwen, verdedekte wegen etc. overstijgt dat plaatselijke belang. Ditzelfde geldt voor zgn. boerderijstroken en gordels van landgoederen en buitenplaatsen. Ook zijn er objecten, waarmee vanouds de provincie Utrecht direct of indirect bemoeienis heeft gehad, zoals watertorens, gemalen en sluisen. Voorts noemen we de infrastructurele werken (ingenieurskunst) en andere vormen van industrieel erfgoed. De opsomming is niet bedoeld om een volledig beeld te geven, maar het zijn slechts voorbeelden. Het is nadrukkelijk niet de bedoeling, dat een provinciale monumentenlijst een excuus kan worden voor Rijk of gemeente om een object niet zelf te beschermen. Naar verwachting zal een provinciale monumentenlijst van beperkte omvang zijn. Er zijn ook nog andere mogelijkheden voor een provinciale lijst. Bijvoorbeeld een lijst van monumenten en gebieden die als capita selecta een beeld geven van de cultuurhistorie van onze provincie. Van een dergelijke lijst gaat dan geen bescherming uit. Voor het eventuele beschermen van provinciale monumenten is een monumentenverordening nodig, waarin niet alleen wordt geregeld, dat objecten kunnen worden aangewezen als provinciaal monument, maar ook de procedure daartoe en die van het vergunningenstelsel voor wijzigingen aan provinciale monumenten. De rijksmonumentenlijst wordt uitgebreid met jonge monumenten (objecten van na 1850) in het kader van het Monumenten Selectie Project (MSP). Het opstellen van een provinciale monumentenlijst kan 'meeliften' met dit onder verantwoordelijkheid van de provincie uit te voeren project, waardoor de kosten waarschijnlijk beperkt kunnen blijven tot een bedrag van f 25.000,- per jaar, gedurende vier jaar (inclusief de in hoofdstuk V.3 te noemen historische geografische structuren en de in hoofdstuk VII.3 te noemen provinciale archeologische monumenten). Voor de goede orde zij opgemerkt, dat dit 'meeliften' alleen geldt voor de procedure en de (beschrijvende) werkzaamheden; de provinciale monumentenlijst kan ook objecten van vóór 1850 bevatten. Na de eerste plaatsing van objecten op de lijst moet deze lijst worden bijgehouden en moeten plannen tot wijziging van de provinciale monumenten worden beoordeeld. Mede om deze reden is het gewenst de huidige formatie uit te breiden, zoals in hoofdstuk I is aangegeven.

Indien gekozen wordt voor provinciale monumenten zullen ook subsidies voor instandhouding beschikbaar moeten zijn. Aangezien er in tegenstelling tot rijksmonumenten voor provinciale (en ook voor gemeentelijke) monumenten geen fiscale aftrekmogelijkheden bestaan, zal het subsidie redelijk moeten zijn, waarbij een onderscheid kan worden gemaakt tussen het percentage van de subsidiabele kosten bij rendabele monumenten en dat bij onrendabele monumenten. Voor dit onderscheid tussen rendabele en onrendabele monumenten zal worden aangesloten bij de criteria die het Rijk zal opstellen voor dit onderscheid bij de rijksmonumenten. Deze criteria zijn op dit moment nog niet bekend, maar onderdeel daarvan zal ongetwijfeld zijn de economische opbrengst van een monument. Een provinciaal subsidie zal betrekking hebben op zowel de restauratie als het onderhoud. Omdat nog niet bekend is, of de provincie een monumentenlijst zal opstellen en hoeveel objecten daar op komen, wordt voorlopig f 250.000,- tot f 500.000,- structureel geraamd.

Integratie met andere beleidsvelden

Het monumentenbeleid wordt steeds meer facetbeleid, dat wil zeggen dat andere beleidsvelden steeds meer rekening (gaan) houden met de cultuurhistorie. Ook bij het beheer en behoud van gebouwde monumenten moet met dit facetmatige karakter rekening worden gehouden. Dit betekent dat bij het toekennen van subsidies niet alleen cultuurhistorische aspecten worden meegewogen, maar ook andere zaken, zoals toerisme en het realiseren van nieuwe bestemmingen, waardoor behoud verzekerd wordt. Tevens moet subsidie mogelijk zijn voor objecten, die op zich niet zo waardevol zijn, maar die een gerenoveerde omgeving een extra impuls kunnen geven. Naar het zich laat aanzien, kan uitvoering van dit beleidsonderdeel binnen het bestaande krediet worden uitgevoerd.

Ontwikkelingen elders in het land, met name bij de andere Randstadprovincies, zullen nauwlettend worden gevolgd en zondig c.q. zo mogelijk ook hier worden ingevoerd.

Voorlichting, advies en subsidie

Voor het behoud en beheer van gebouwde monumenten is een goede voorlichting van groot belang. Veel particuliere eigenaren van monumentale objecten weten onvoldoende over de problemen die kunnen optreden bij hun eigendom, over zaken waar zij op moeten letten bij het onderhoud, en over mogelijkheden van subsidies voor onderhoud en restauraties. Hier ligt een belangrij-

ke taak voor de provincie. Voor wat betreft de technische informatie kan zij hierbij samenwerken met de Stichting Monumentenwacht Utrecht, een door de provincie gesubsidieerde instelling die al twintig jaar ervaring heeft met de problematiek van het onderhoud van monumenten (zie ook hoofdstuk IV) en die is aangesloten bij de Federatie Stichts Cultureel Erfgoed.

Ook voor een verdere vergroting van het draagvlak is voorlichting en educatie van groot belang. Wat dat betreft moet het beleid van de afgelopen jaren verder worden geïntensiveerd, dus niet alleen uitvoering door de provincie zelf, maar ook subsidiëring van uitvoering door het particulier initiatief. Bij deze intensivering zal ook aandacht worden besteed aan de integratie met andere beleidsterreinen, zoals toerisme. Vooral nog zal het beschikbare krediet hiervoor niet hoeven te worden uitgebreid. Gelet op de ervaringen in de afgelopen jaren wordt de financiële ondersteuning van de kleinere gemeenten voor voorlichting en educatie niet voortgezet. Wel kunnen gemeenten een beroep blijven doen op gegevens en deskundigheid bij de provincie.

Het Strategisch Plan geeft aan, dat er een belangrijke (nieuwe) taak voor de provincie ligt op het terrein van het beheer van monumenten. Voor het behoud van monumenten is een goede bestemming en functie onontbeerlijk. Het vinden van een bestemming met een rendabele exploitatie is niet altijd even eenvoudig, zeker niet op plaatselijk niveau. De provincie kan hier een belangrijke functie vervullen, waarbij ook kan worden samengewerkt met de Randstadprovincies (Noord-Holland, Zuid-Holland en Flevoland). Van elkaars deskundigheid en kennis kan gebruik worden gemaakt. De mogelijkheid van het opzetten van een gezamenlijke gebouwen-data-bank zou kunnen worden onderzocht. Om dit beleid te kunnen opzetten vragen wij een incidenteel bedrag van f 25.000,- beschikbaar te stellen.

Ingevolge het Strategisch Plan voor de monumentenzorg krijgt de provincie een belangrijke taak op het gebied van de ondersteuning van de (kleinere) gemeenten. Ook ten aanzien van het beheer en behoud van gebouwde monumenten willen wij deze rol oppakken. Wij willen de gemeenten bijstaan bij het ontwikkelen en uitvoeren van een gemeentelijk monumentenbeleid. Naast het beschikbaar stellen van provinciale kennis en deskundigheid (afhankelijk van de situatie tegen betaling) denken wij aan bijvoorbeeld het stimuleren van het uitvoeren van bouw-historisch onderzoek. Ook willen wij in dit kader historisch geografisch onderzoek (zie hoofdstuk V.3) stimuleren. De kos-

ten van deze ondersteunende taak worden voorlopig geraamd op f 50.000,- extra per jaar.

Hiervoor is al aangegeven, welke (nieuwe) subsidies de provincie wil gaan verstrekken. Daarnaast willen wij -in versterkte mate- doorgaan met het voorfinancieren van grote restauraties in kleinere gemeenten, omdat daar een grote stimulerende werking van uitgaat. Bovendien past dit beleid in de uitvoering van het Strategisch Plan, waarbij binnen 10 jaar de achterstand in monumentenrestauraties moet zijn weggewerkt. Zoals al enkele jaren op de prioriteitenlijst is aangegeven, is hiervoor een incidentele dotatie aan het monumentenfonds van minimaal f 1 miljoen gewenst. Gelet op het karakter van het fonds komt het geld t.z.t. weer beschikbaar voor het monumentenbeleid. Door aanpassing van de regels van het fonds willen we dit voor de toekomst eenvoudiger en duidelijker maken.

Om de gemeenten te stimuleren een eigen monumentenbeleid te voeren willen wij de bij de provincie aanwezige deskundigheid beschikbaar stellen, voor zowel inhoudelijke als beleidsmatige zaken. Het uitvoeren van bouwhistorisch onderzoek willen wij stimuleren met een financiële bijdrage. Voorts zijn wij van plan subsidies te verstrekken voor de restauratie van gemeentelijke monumenten als aanvulling op gemeentelijk subsidie. Het is bedoeld als stimulering en daarom denken wij aan 10% tot een maximum van f 20.000,- per object. Tevens willen wij deze regeling voor 5 jaar in het leven roepen, enerzijds omdat het alleen als stimulans is bedoeld, maar anderzijds omdat wij geen langdurig nieuw systeem van koppelsubsidies wensen. Koppelsubsidies lenen zich niet voor het voeren van een eigen beleid en er is geen of weinig invloed op welke zaken gesubsidieerd worden. In verband met het laatste argument wordt wel de eis gesteld, dat het te subsidiëren gemeentelijke monument in het MIP een waardering als categorie 1 of 2 moet hebben gekregen. Tevens willen wij de mogelijkheid open houden subsidies te weigeren indien het restauratieplan naar ons oordeel de monumentale waarde te veel aantast. Deze regeling komt in de plaats van de huidige regeling van maximaal f 10.000,- subsidie voor rieten daken, die we in principe alleen nog subsidiëren indien deze voorkomen op gemeentelijke monumentenlijst. De subsidiemogelijkheden voor andere kleine gebouwde elementen buiten de bebouwde kom willen wij handhaven, voor zover deze (nog) niet op een gemeentelijke lijst staan, maar wel bijdragen tot de charme van ons cultuurhistorisch landschap. Deze objecten moe-

ten wel in het MIP een waardering als categorie 1 of 2 hebben. Daarnaast willen wij het 'adopter' van bijzondere monumenten mogelijk maken, met onder meer de mogelijkheid tot een substantiële subsidie hetgeen meer uitstralingseffect zal hebben dan het versnipperen van (beperkte) gelden naar allerlei kleine elementen. Flexibiliteit is dus gewenst.

De subsidiemogelijkheden voor de 'groene elementen' buiten de bebouwde kom willen wij handhaven. De regeling blijkt in de praktijk een stimulans te betekenen voor eigenaren om onderhoud en herstelwerkzaamheden aan tuinen en parken uit te voeren. Wel willen wij de regels aanpassen om te voorkomen, dat voor sommige landgoederen in feite een structureel subsidie wordt verstrekt.

De regelingen voor de instandhouding van molens willen wij handhaven, aangezien het een beperkt aantal objecten betreft, die naast cultuurhistorisch ook landschappelijk (en toeristisch) van groot belang zijn. Wel zal het subsidie aan een maximum worden gebonden, zodat het totaal aan overheids-subsidie in principe nooit meer dan 90% van de subsidiabele kosten zal bedragen.

Stellingmolen 'Rijn en Lek' op walpoort te Wijk bij Duurstede uit 1659. Situatie omstreeks 1960.

Voor het onderhoud van rijksmonumenten willen wij geen aparte regeling in het leven roepen, omdat er reeds een rijksregeling bestaat (de BROM). Wel willen wij de mogelijkheid openhouden om extra subsidies te verstrekken voor het onderhoud op het moment, dat de rijksregeling naar de provincie wordt gedecentraliseerd. Omdat wij van mening zijn, dat onderhoud, naast

een goede bestemming, de beste garantie is voor de instandhouding van monumenten, willen wij het Rijk het aanbod doen om in Utrecht een proefproject te starten voor de decentralisatie van de BROM naar de provincies. Wij willen dit dan in nauw overleg met de gemeenten en de Monumentenwacht vormgeven.

Hoofdstuk IV Zorgstructuur m.b.t. gebouwde monumenten

1. Huidig beleid

Vanaf de oprichting van een drietal organisaties, de Stichting De Utrechts Molens (1963), de Stichting Utrechtse Kastelen (1969) en de Stichting Monumentenwacht Utrecht (1974) is de provincie nauw betrokken bij deze organisaties. Er werden bestuursleden aangewezen, ambtelijke tijd beschikbaar gesteld en subsidie verstrekt. In 1989 is de ambtelijke tijd geprivatiseerd en ondergebracht bij de Federatie Stichts Cultureel Erfgoed. Met steun van de provincie kon het werk van de Federatie worden uitgebreid, zodat er nu zes participerende organisaties zijn: de Stichting De Utrechtse Molens, de Stichting Utrechtse Kastelen, de

Stichting Monumentenwacht Utrecht, de Boerderijstichting Utrecht, de Stichting Ondersteuning Musea en de Stichting Stichtse Geschiedenis. De Federatie heeft tot doel het verrichten van werkzaamheden ten dienste van en het bevorderen van samenwerking tussen, de aangesloten organisaties. Deze organisaties bepalen de inhoud van hun beleid geheel zelf; de uitvoering ervan geschiedt in Federatieverband. Bij de Federatie kunnen zich uitsluitend die organisaties aansluiten, die op provinciaal niveau werken en zich bezig houden met bestudering en bescherming van het materiële en immateriële erfgoed. De Federatie kan aansluiting van een organisatie alleen aangaan als deze organisatie concrete diensten

De Monumentenwacht voert bouwkundige inspecties uit en herstelt kleine gebreken. Op deze manier wordt bijgedragen aan een beter onderhoud van monumenten en kunnen kostbare restauraties worden voorkomen.

wil afnemen en als de Federatie in staat is de gevraagde diensten daadwerkelijk te verlenen. Hiermee komt tot uitdrukking dat de Federatie geen overlegorgaan is, maar een facilitair en samenwerkingsinstituut (zie Hoofdstuk IV van de deelnota 'Cultureel Erfgoed').

De Stichting De Utrechtse Molens ontvangt in 1994 totaal f 36.350,- subsidie voor de exploitatie van de molens, de Stichting Monumentenwacht Utrecht f 559.100,- als bijdrage in de personeelskosten van 10 monumentenwachters en de provinciale commissie van de Bond Heemschut f 2.500,- voor de uitvoering van haar werkzaamheden.

Naast deze structurele subsidies verstrekt de provincie incidentele subsidies aan het particulier initiatief voor specifieke activiteiten, zoals het organiseren van tentoonstellingen, uitgeven van publicaties, etc.

2. Achtergronden, ontwikkelingen, aandachtspunten

Achtergrond van het steunen van het particulier initiatief is tweeledig. Enerzijds is het goed, dat vanuit de bevolking zaken worden ontwikkeld en uitgevoerd, omdat daarmee het draagvlak voor de monumentenzorg alleen maar wordt vergroot.

Anderzijds is het niet goed, dat de overheid alle taken zelf wil uitvoeren. Wel is de betrokkenheid van de overheid belangrijk; met subsidie kan een goede uitvoering van de taak mogelijk worden gemaakt en via het bestuur kan het beleid worden afgestemd op dat van de provincie.

Ook bij dit onderdeel van het beleidsveld zijn er vele ontwikkelingen gaande. De overheid moet bezuinigen en trekt zich verder terug. Daardoor wordt meer aan het particulier initiatief overgelaten. Maar door minder subsidiemogelijkheden ontstaat een trend dat het particulier initiatief meer moet zoeken naar andere inkomsten dan overheidssubsidie. Ook gaat de overheid meer over tot het verlenen van een subsidie voor een bepaalde termijn, of voor specifieke projecten (geen open-eind-regeling meer). Voor een deel is dit een gezonde situatie. Het particulier initiatief wordt gedwongen zo efficiënt mogelijk te werken en een duidelijke afweging te maken tussen de zaken die gedaan moeten worden. Er moet wel voor worden opgepast, dat de overheid het particulier initiatief niet te veel ontmoedigt, waardoor het draagvlak onder de bevolking gaat verdwijnen. Ook moet er rekening mee worden gehouden, dat particuliere fondsen (naast de overheid een belangrijke financier van het particulier initiatief) door de terugtrekkende overheid overstelpt worden met aanvragen, die lang niet allemaal kunnen worden gehonoreerd.

In het meergenoemde Strategisch Plan wordt het begrip 'zorgstructuur' geïntroduceerd en als taak aan de provincies toegedacht. Hierbij wordt bedoeld op de ondersteuning van monumenteneigenaren en beheersstichtingen, die vaak provinciaal zijn georganiseerd. Daarnaast moet gedacht worden aan het creëren en instandhouden van overlegcircuits, die een zorgvuldige monumentenzorg bevorderen. De positie van de provinciale Monumentenwachten vraagt binnen dit geheel extra aandacht. Er zal dan ook extra moeten worden geïnvesteerd in de provinciale zorgstructuur. In IPO-verband wordt gewerkt aan een uitwerking van de provinciale rol in deze.

Dit past ook in de rolopvattingen uit het rapport 'de provincies van de toekomst'. Daarin wordt aangegeven, dat de provincies van passief naar een meer actieve rolopvatting moeten overstappen. Dit hoeft niet per sé door de provincie zelf taken uit te laten voeren, maar kan ook door het juiste klimaat te scheppen voor anderen; de provincie als scheppend coördinator / territoriaal regisseur.

3. Beleidsvoornemens

Wij willen de provinciale zorgstructuur nog meer gestalte geven, dan tot heden het geval is. Naast het instandhouden van de Federatie Stichting Cultureel Erfgoed als goed geoutilleerd instituut voor cultureel erfgoed (zie hoofdstuk IV in deelnota II), willen wij de verdere groei van het particulier initiatief bevorderen door het stimuleren van de totstandkoming van bijvoorbeeld een stichting Oude Utrechtse Kerken en een Maatschappij 'stadsherstel' voor buiten de (grote) steden. Genoemde instellingen zijn slechts voorbeelden om de gedachten te bepalen; ook andere categoriale instellingen kunnen hier onder vallen. Zonder op voorhand de indruk te willen wekken, dat deze en andere instellingen, zoals de fortinstichting, een provinciaal subsidie zullen krijgen, willen wij al wel stellen, dat gelet op de beperkte financiële middelen er geen structurele exploitatie subsidies verleend zullen worden, maar -indien nodig- een subsidie voor een bepaalde periode (bijv. max. 5 jaar), aangevuld met incidentele activiteitensubsidies. Naar schatting zal hiervoor gedurende de komende 5 jaar een bedrag van circa f 100.000,- nodig zijn.

Samenwerking tussen instellingen

Een goede samenwerking tussen de categoriale instellingen is van groot belang en hier ligt een taak voor de Federatie. In eerste instantie willen

wij de Federatie in staat stellen ook de dienstverlening (met name administratieve ondersteuning) voor de nieuwe instellingen te verzorgen (f 75.000,- per jaar structureel).

Daarnaast willen wij de beheersstichtingen voor monumenten ondersteunen door net als bij natuurbehoud, subsidies te verstrekken voor de aankopen van onrendabele objecten die niet op andere wijze kunnen worden veiliggesteld. Afhankelijk van de hoogte van de bijdrage, zal hiervoor zeker f 500.000,- per jaar nodig zijn.

Voorlichting en educatie

De voorlichting en educatie, zowel door de provincie, maar vooral door het particulier initiatief is van groot belang ter vergroting van het draagvlak onder de bevolking. Om die reden willen wij het huidige beleid op dit terrein voortzetten en zo mogelijk nog intensiveren.

Als zodanig zijn ook de MIP-reeks en de Stichtse Monumentenreeks te beschouwen. De eerste is een wetenschappelijk verantwoorde beschrijving voor een breed publiek van de MIP-gegevens per gemeente; en de tweede is een serie kleine uitgaven met een thematisch karakter en gericht op bijzondere monumenten met een provinciaal karakter. Naar het zich laat aanzien, kan dit beleid

worden voortgezet binnen het huidig beschikbare krediet.

Voor intensivering van dit belangrijke beleidsinstrument van de indirecte monumentenzorg, met name voor het cultuurhistorisch toerisme en de archeologie, is echter structureel f 40.000,- extra nodig.

Cultuurhistorisch toerisme

Een voor de monumentenzorg zeer belangrijk wordende sector is die van recreatie en toerisme. Sinds enkele jaren is het cultuurhistorisch toerisme een nieuw en snel groeiend fenomeen geworden, waarbij met name de actieve dagrecreatie (wandelen, fietsen) in Utrecht hoog scoort. Dit biedt niet alleen goede kansen voor draagvlakverbreding, maar ook extra economische impulsen voor het erfgoed. Aan deze vorm van indirecte monumentenzorg wordt al gewerkt door het in samenwerking met de sector recreatie en toerisme (en ANWB) ontwikkelen van een serie cultuurhistorische fietsroutes met routegidsen. Voorts worden informatiepanelen bij belangrijke (archeologische) monumenten geplaatst. Inspelend op de sterke toename van het cultuurtoerisme en ter stimulering van het draagvlak onder de bevolking in het algemeen, wordt voorgesteld om het beleid

Grafmonumenten op de Amerongse begraafplaats. Onderwerp van de Stichtse Monumentenreeks en het jongste cultuurtoerisme.

te intensiveren. Met name zal in de toekomst meer aandacht moeten worden besteed aan de historische geografie en de archeologie als onderdelen van het cultuurhistorisch toerisme. Onder 'voorlichting en educatie' is hiervoor een extra bedrag opgenomen.

Belangrijk hierbij is, dat de samenwerking met en tussen andere beleidsterreinen die zich (ook) met cultuurhistorisch toerisme bezighouden wordt bevorderd. Een voorbeeld hiervan is de samenwerking tussen de provincie, de VVV-organisaties en de cultuurhistorische sector in de uitvoering van het thema 'Provincie Utrecht, historisch hart van Nederland' uit het Cultuur Historisch Masterplan van de provinciale VVV. Op die manier hopen wij ook een oplossing te vinden voor de mogelijke negatieve gevolgen van het cultuurhistorisch toerisme, zoals die door sommigen worden gevoeld in o.a. de Vechtstreek met zijn zeer kwetsbare karakter door de kleinschaligheid gecombineerd met een in verhouding groot aantal, dicht op elkaar staande monumenten.

Monumentenwacht

Zoals in het Strategisch Plan is aangegeven, vraagt de positie van de Monumentenwacht binnen de provinciale zorgstructuur extra aandacht. In twintig jaar heeft deze organisatie zich een plaats verworven binnen de monumentenzorg, die niet meer is weg te denken. Door de preventieve werking van de inspectiewerkzaamheden wordt het onderhoud bevorderd en restauraties vermindert. Mede door de te verwachten uitkomsten van het Monumenten Selectie Project zal het aantal abonnees zeker blijven groeien. Dit zal ook een uitbreiding van het aantal inspectieteams noodzakelijk maken. Wij willen dit zeker blijven steunen, maar om te voorkomen dat de provincie

ongelimiteerd moet blijven subsidiëren in de groei van de Monumentenwacht, willen wij met deze Stichting overleggen hoe de extra provinciale bijdrage kan worden beperkt door verhoging van de eigen inkomsten. Een gemeente, die eigenaren stimuleert (als subsidievoorwaarde, of met een gemeentelijke bijdrage) abonnee te worden, legt wel een indirecte financiële last bij de provincie. De Monumentenwacht heeft in de afgelopen twintig jaar een gigantische kennis en ervaring opgedaan op het gebied van het onderhoud van monumenten en de technische problemen bij monumenten. Deze deskundigheid moet ook gebruikt gaan worden op andere terreinen van de monumentenzorg. Te denken valt hierbij aan de voorlichtende taak richting eigenaren van monumenten; de adviesrol voor de provincie bij haar taken in het kader van het Strategisch Plan en het beschikbaar stellen van de deskundigheid aan categoriale beheersinstellingen. Ook zou de Monumentenwacht statistisch materiaal kunnen leveren over de onderhoudstoestand van de monumenten in de provincie, zodat daarmee bij het provinciale instandhoudingsbeleid rekening kan worden gehouden. Gelet op bovenstaande opmerkingen over de groei van het aantal abonnees is het duidelijk, dat deze nieuwe taken niet binnen het huidige takenpakket van de Monumentenwacht kunnen worden ingepast en dat daar extra geld voor nodig zal zijn. Hoeveel is op dit moment niet bekend; de Monumentenwacht bezint zich momenteel in landelijk verband op deze taken en de financiële consequenties van één en ander. Hierbij wordt tevens aandacht geschonken aan de oudere wachters, voor wie het huidige inspectiewerk fysiek te zwaar wordt. Voorlopig vragen wij een uitbreiding van de organisatie met één persoon en een halve administratieve kracht bij de Federatie (totaal f 110.000,-).

Hoofdstuk V Historische geografie

1. Huidig beleid

Historische geografie richt zich op de ruimtelijke patronen en samenhangen in het landschap en hun relatie met de bewoningsgeschiedenis. Belangrijk is daarbij of ontwikkelingen in het verleden (nog) in het huidige landschap zijn af te lezen. Het betreft zowel elementen (grenspalen), als structuren (wegen, dijken, waterlopen, linies, verkavelingen, structureel groen) en vormen van samenhang (zichtlijnen). Niet alleen landschapsontwikkeling maar ook historische stedenbouw vormen onderdeel van deze tak der cultuurhistorie. In het huidige monumentenbeleid wordt aan deze discipline geen specifieke aandacht besteed, noch is er thans beschikking over eigen deskundigheid op dit gebied. Bovendien bestaat er geen systematische inventarisatie van historisch geografische elementen en structuren. Het MIP besteedt slechts zijdelings aandacht aan dit aspect en dan nog alleen in relatie tot de historische stedenbouw.

Als voorbeeldstudie kan beschouwd worden de Cultuurhistorische kaart 'Groenraven-Oost, de tuin van Utrecht' (1992). Een globale, maar door de beperkte onderzoeksopdracht nauwelijks beleidsgerichte inventarisatie van de provincie is verricht door het Staring Centrum, Instituut voor Onderzoek van het Landelijk Gebied, van de Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO): Chr. de Bont, Het Historisch Geografisch Gezicht van het Noordersticht, 1991.

Een stukje 18de eeuwse Grebbelinie boven Amersfoort. Een belangwekkende historisch-geografische structuur.

Binnen de sector natuur en landschap komt de historische geografie tot uitdrukking als de cultuurhistorische component van het landschap. Ondanks redelijk veel onderzoek (werkdokument landschap, 1991) wordt in het Beleidsplan Natuur en Landschap (1991) betrekkelijk weinig aandacht besteed aan de cultuurhistorie. In het streekplan maakt cultuurhistorie deel uit van het hoofdstuk landschap. Een cultuurhistorische waardenkaart voor zowel het stedelijk als het landelijk gebied is dringend gewenst.

Bestaande beleidsinstrumenten richten zich vooral op het beheer van de natuurwaarden en minder op de bescherming van de cultuurwaarden. Bij een afweging tussen natuur- en cultuurwaarde prevaleert doorgaans het natuuraspect. Historische elementen en structuren kunnen gedeeltelijk hun bescherming krijgen via de Monumentenwet; voor historische landschapschappen bestaat echter geen instrument analoog aan de beschermde stads- en dorpsgezichten, omdat gebouwde elementen ontbreken terwijl dat een voorwaarde uit de Monumentenwet is. De Natuurbeschermingswet biedt mogelijkheden tot bescherming, echter uitsluitend in combinatie met natuurwaarden. Ministerie van LNV onderzoekt thans mogelijkheden om tot 'beschermde landschapsgezichten' te komen. De Natuurschoonwet (aangescherpt in 1989) richt zich op fiscale tegemoetkomingen voor landgoedeigenaren. De Relatienota richt zich op gebieden waar beperkingen aan het agrarisch gebruik worden opgelegd, wat mogelijkheden tot beheer en onderhoud van cultuurhistorische elementen biedt. De Wet op de Bodembescherming (1986) geeft aanknopingspunten om ook archeologische en historisch geografische kwaliteiten een rol te laten spelen bij de aanwijzing. Bij de Landinrichtingwet (1985) wordt ook de cultuurhistorie betrokken, maar ook hier is een aanvullende bescherming nodig, bijvoorbeeld via het bestemmingsplan.

2. Achtergronden, ontwikkelingen en aandachtspunten

Historische geografie is de laatste jaren nadrukkelijk deel gaan uitmaken van de cultuurhistorische

ruimtelijke kwaliteit, zowel in het landelijk als in het stedelijk gebied. De zich verbredende monumentenzorg en de meer in cultuur geïnteresseerde landschapszorg gaan elkaar in de historische geografie vinden. Een eigen gezicht door een ondersteunende rijksdienst, zoals archeologie en monumentenzorg die heeft, bestaat voor de historische geografie niet. Bij de RDMZ heeft de historische geografie een eigen inbreng in onderzoek en advisering en presenteert zich met een nadrukkelijker inbreng in de Cultuurhistorische Verkenningen. Het genoemde Staring Centrum houdt zich sinds de jaren tachtig bezig met cultuurhistorisch landschapsonderzoek en het ontwikkelen van relictenkaarten, maar uitsluitend in het buitengebied en weinig beleidsgericht. Binnen het (universitaire) onderwijs zien we een gestage afbouw van de disciplines historische geografie, terwijl aan de TU Delft (restauratie) vanuit een ontwerpvisie meer aandacht komt voor historische structuuranalyses (landmeetkunde, ingenieurswerken en stedelijke herinrichtingsgebieden). Knelpunt is ook de verspreide aandacht voor de historische geografie over verschillende ministeries (OCW en LNV) alsmede binnen de sectoren, waardoor een eigen gezicht en (monumenten)beleid ontbreken.

3. Beleidsvoornemens

De algemene doelstelling van het provinciale beleid op het gebied van de historische geografie voor de komende jaren is het actief opnemen van deze waarden in het totale beleid van de monumentenzorg. Onze eerste zorg is een zodanige kennis te ontwikkelen, dat de historische geografie volwaardig kan worden meegenomen in de cultuurhistorische advisering. Dit geldt zowel t.a.v. de planbeoordeling betreffende de gemeentelijke structuur- en bestemmingsplannen (en artikel 19 WRO-plannen), als andere sectoren zoals stads- en dorpsvernieuwing, natuur en landschap, recreatie en toerisme, water en milieu en wegen en verkeer. Één en ander vraagt meer menskracht.

Cultuurhistorische waardenkaart

Zoals bij de beleidsvoornemens in hoofdstuk II is aangegeven, achten wij het dringend gewenst om te komen tot een op beleid gerichte cultuurhistorische waardenkaart. Naast archeologie en historische bouwkunde dient de historische geografie onderdeel te zijn van deze kaart. Daarom moet er een onderzoek naar en een inventarisatie van de historisch geografische elementen en structuren in de provincie plaatsvinden. Voor het opstellen van een historisch geografische waardenkaart

voor de provincie als onderdeel van een cultuurhistorische basiskaart is geen apart bedrag nodig; dit is mogelijk binnen het budget voor deze cultuurhistorische waardenkaart. Uiteraard kan hierbij wel gebruik worden gemaakt van de reeds uitgevoerde deelonderzoeken, waarbij gestreefd kan worden naar een 'drietrapsraket':

1. regionalisering en beschrijving aan de hand van gebieds- en regio-eigen kenmerkende karakteristieken (is al voor een deel gebeurd);
2. waardering van de onderscheiden (sub-)regio's mede op basis van de aanwezigheid van deze kenmerkende karakteristieken (is ook voor een deel gebeurd);
3. een confrontatie met de naar historisch-geografisch kenmerkende karakteristieken gewaardeerde (sub-)regio's met concrete vragen vanuit de planologische praktijk.

Cultuurhistorische Verkenningen

Historische geografie dient ook onderdeel te zijn van de Cultuurhistorische Verkenningen, zoals aangegeven bij de beleidsvoornemens in hoofdstuk II.

Onderzoek

Ingevolge het Strategisch Plan voor de monumentenzorg krijgt de provincie een belangrijke taak op het gebied van de ondersteuning van de (kleinere) gemeenten. Ook ten aanzien van de historische geografie willen wij deze rol oppakken. Naast het beschikbaar stellen van provinciale kennis en deskundigheid denken wij aan bijvoorbeeld het stimuleren van het uitvoeren van historisch geografisch onderzoek. Dit past binnen de ondersteuning van gemeenten, genoemd in hoofdstuk III.3. De kosten van deze ondersteunende taak zijn ook opgenomen in de in dat hoofdstuk genoemde kosten voor bouw-historisch en historisch geografisch onderzoek.

Bescherming

Aangezien een goede wettelijke bescherming ontbreekt zijn wij voornemens om in de in hoofdstuk III genoemde provinciale monumentenverordening de mogelijkheid te openen om naast gebouwde objecten ook gebieden met historisch geografische structuren als 'bindmiddel' een selectieve bescherming te geven, omdat juist dit 'bindmiddel' van de historisch geografische gebieden bij uitstek een provinciaal aandachtsgebied is. Voor het verkrijgen van inzicht in de huidige beschermingsmogelijkheden en de consequenties

van nieuwe beschermingswijzen, willen wij een onderzoek starten. Naast de in hoofdstuk I genoemde uitbreiding van de formatie zijn hier geen extra kosten aan verbonden.

Voorlichting

Vergroting van de bewustwording van de waarden

van de historische geografie is nog meer nodig dan bij de gebouwde monumenten. Daarom willen wij de voorlichting en publiciteit richting burgers, maar ook richting beleidmakers vergroten. In dit kader wordt ook gedacht aan het inbrengen in het cultuurtoerisme door het ontwikkelen van speciale routes en/of het opnemen van historisch geografische elementen in monumentenroutes.

Hoofdstuk VI Planvorming archeologische monumenten

1. Huidig beleid

De archeologische monumentenzorg richt zich in de eerste plaats op behoud van waardevolle archeologische vindplaatsen in situ. Momenteel zijn alleen die terreinen sectoraal beschermd, die door het Rijk op grond van de Monumentenwet als zodanig zijn aangewezen. Wanneer behoud onmogelijk is, wordt getracht de gegevens zo goed mogelijk te laten documenteren (=opgraven). In het kader van de Monumentenwet adviseert de provincie over de aanwijzing van archeologische monumenten buiten de bebouwde kom. Zowel bij het opstellen van streek- en landschapsplannen als bij het toetsen van gemeentelijke bestemmingsplannen heeft de provincie een specifiek instrumentarium tot haar beschikking, maar op dit moment worden archeologische waarden nog voornamelijk incidenteel ingebracht in de planvorming. Wel wordt de laatste jaren in toenemende mate getracht om deze waarden in de planvorming een rol te laten spelen.

De provincie subsidieert voor 50% de provinciaal archeoloog die verbonden is aan de ROB en fi-

nanciert volledig een assistent voor de provinciaal archeoloog. Incidenteel initieert en subsidieert of financiert de provincie inventarisaties en (nood)onderzoek in het kader van de planvorming. In navolging van het Verdrag van Malta streven wij in toenemende mate het principe van 'de verstoorder betaalt' na. Zelf nemen wij daarin het voortouw door 1% van de plankosten voor de aanleg van provinciale wegen beschikbaar te stellen voor archeologisch onderzoek. Door overleg met gemeenten en bijvoorbeeld nutsbedrijven trachten wij archeologische waarden veilig te stellen. Aan archeologische inventarisaties werd vanaf 1989 een bedrag van circa f 330.000,- besteed.

2. Achtergronden, ontwikkelingen, aandachtspunten

Het bodemarchief wordt in sterke mate bedreigd door ingrepen in het landschap van zeer uiteenlopende aard. Archeologische waarden -veelal onzichtbaar- dreigen bij moderne ontwikkelingen het onderspit te delven. Voornaamste oorzaken zijn de stads- en dorpsuitbreidingen en veel sluipen-

Reconstructie van de grachten van het kasteel De Lichtenberg in Woudenberg tijdens de aanleg van de rondweg rondom Woudenberg.

der, de erosie door moderne landbouwtechnieken en soms ingrepen in het kader van natuurontwikkeling. Recente berekeningen van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) geven aan dat in de afgelopen 40 jaar in het landelijk gebied in Nederland circa 1/3 van de archeologische vindplaatsen als gevolg van dergelijke ingrepen is verdwenen. Tegen de achtergrond van de erosie van het bodemarchief is meer aandacht voor de zorg voor de archeologische waarden in de planvorming van groot belang. Van oudsher speelt de provincie een belangrijke rol in de planologie en in bodem- en landschapsbeheer. Juist op provinciaal niveau is daarom een inpassing in de planvorming van groot belang. Een eerste stap in deze richting is gezet met de inventarisaties van een aantal grootschalige woningbouwlocaties, waarvan de resultaten bij de planvorming worden ingebracht.

Op verzoek stelt de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek Standaard Archeologische Inventarisaties voor plangebieden op. Deze SAI's zijn gebaseerd op de gegevens uit het Centraal Archeologisch Archief (ARCHIS) en het Centraal Monumentenarchief van de ROB. In de SAI's worden -noodgedwongen- veelvuldig aanbevelingen gedaan voor een nadere inventarisatie en waardering. Archeologische monumentenzorg (AMZ) wordt, ook op rijksniveau, opgevat als een cyclisch proces van inventariseren, waarderen, selecteren, beschermen-beheren/opgraven, registreren en publiceren/terugkoppelen. Hiermee hangt het instandhouden van een depot voor bodemvondsten nauw samen.

De archeologische meldingskaart van 1987 is inmiddels achterhaald en doordat bij lange na niet alle vindplaatsen in de provincie zijn gekarteerd en van slechts enkele vindplaatsen de exacte aard, omvang en kwaliteit (=gaafheid) vaststaat, is een volwaardige provinciale archeologische monumentenzorg op dit moment onmogelijk.

In de sfeer van de ruimtelijke ordening en bodembeheer moeten in hogere mate archeologische aspecten worden getoetst o.a. bij het opstellen en uitwerken van streekplannen, het goedkeuren van bestemmingsplannen, het opstellen van landinrichtingsplannen, het opstellen van uitvoeringsprogramma's bodembescherming, het verlenen van vergunningen voor ontgroningen.

In 1992 heeft de minister van WVC namens de Nederlandse regering het Europese Verdrag inzake de bescherming van het archeologisch erfgoed, de zogenaamde conventie van Malta, ondertekend. Hierin is een aantal zaken aangaande de bescherming van het erfgoed geregeld. Belangrijk is dat het principe van 'de veroorzaker betaalt' is opgenomen. Momenteel wordt onder-

zocht hoe dit principe verder vormgegeven gaat worden in de Nederlandse wetgeving. Zoals al eerder is aangegeven, heeft de provincie hierop reeds een voorschot genomen met de 1%-regeling voor provinciale wegen en wijst zij ook anderen op dit principe.

3. Beleidsvoornemens

Wij streven een verbreding van de zorg voor het bodemarchief na door een invulling van de archeologische monumentenzorg op provinciaal niveau.

Inventarisatie

Het Utrechtse bodemarchief verdient op korte termijn projecten à la het MIP en het MSP voor gebouwde monumenten. Wij willen in overleg met de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek de archeologische waarden systematisch inventariseren en registreren. Aangezien dit een dynamisch proces is, willen wij de gegevens zoveel mogelijk actueel houden. Dit moet uiteindelijk uitmonden in een archeologische beleidskaart die een onderdeel vormt van de in hoofdstuk II.3 genoemde cultuurhistorische waardenkaart. De kosten voor dit archeologisch onderzoek vormen dan ook onderdeel van de in dat hoofdstuk genoemde kosten. Een goed geregelde stroom van informatie en kennis die gekenmerkt wordt door homogeniteit en uniformiteit is voor de archeologische monumentenzorg van groot belang, dit waarborgt de beschikking over complete en actuele gegevens. Bij het registreren is het daarom van belang dat gekozen wordt voor een model waarbij het expertisecentrum ARCHIS, verbonden aan de ROB, een centrale rol speelt.

Archeologisch facetbeleid

De archeologische monumentenzorg (AMZ) moet een structurele plaats krijgen binnen de andere beleidsvelden binnen de provincie. Bij de planvorming moet -mits deze nog niet is uitgevoerd- rekening worden gehouden met een inventarisatie van archeologische waarden en de mogelijke consequenties (bijvoorbeeld duurzaam behouden, dus aanpassen van het plan) hiervan. Malta en ons eigen huidige beleid volgend, rekent de provincie waar mogelijk kosten gemaakt voor inventarisatie en de consequenties daarvan tot de plankosten. Op basis van de archeologische beleidskaart willen wij archeologische aspecten inbrengen bij het ontwerpen c.q. uitwerken van het streekplan, gebiedsperspectieven, uitvoeringsprogramma's bodembescherming, landinrichtings-

Fragment van de nieuwe archeologische monumentenkaart, die in opdracht van de provincie door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek wordt opgesteld.

plannen, ontgrondingsaanvragen, bestemmingsplannen en overige grondverstorende plannen. Ter vergroting van de kennis bij de provinciale medewerkers op die beleidsterreinen willen wij

enkele studiedagen organiseren. De kosten hiervan kunnen worden bestreden uit het bestaande budget voor voorlichting en educatie.

Cultuurhistorische waardenkaart

Op het niveau van de planvorming moet een versnippering van cultuurhistorische waarden -de archeologische inclusie- worden tegengegaan. Zoals bij de beleidsvoornemens in hoofdstuk II is aangegeven, achten wij het dan ook dringend gewenst om te komen tot een op beleid gerichte cultuurhistorische waardenkaart. De archeologie dient onderdeel te zijn van deze kaart. Daarom moet er een onderzoek naar en een inventarisatie van de archeologisch waardevolle terreinen in de provincie plaatsvinden. Voor het opstellen van een archeologische waardenkaart (en de archeologische beleidskaart) voor de provincie als onderdeel van een cultuurhistorische basiskaart is geen apart bedrag nodig; dit is mogelijk binnen het budget voor deze cultuurhistorische waardenkaart.

Cultuurhistorische Verkenningen

Archeologie dient ook onderdeel te zijn van de Cultuurhistorische Verkenningen, zoals aangegeven bij de beleidsvoornemens in hoofdstuk II. Voor het opstellen van deze verkenningen willen wij dan ook samenwerken met de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek en de Rijksdienst voor de Monumentenzorg.

Hoofdstuk VII Beheer en behoud archeologische monumenten

1. Huidig beleid

Zoals in het vorige hoofdstuk is gesteld, zijn alleen die terreinen sectoraal beschermd, die door het Rijk op grond van de Monumentenwet als 'monument' zijn aangewezen. Over vergunningsaanvragen betreffende deze terreinen in het buitengebied adviseert de provincie. Het huidige provinciale beleid is nog weinig gericht op behoud en beheer van archeologische vindplaatsen in situ. Wel worden bijdragen verstrekt voor het opgraven van archeologische terreinen (noodonderzoek), die niet behouden kunnen worden. Zodoende kunnen de gegevens wel worden bewaard. Vergroting van het draagvlak voor de archeologie wordt nagestreefd door het subsidiëren van tentoonstellingen en de uitgave van boeken over archeologisch onderzoek en het plaatsen van informatiepanelen bij archeologisch belangrijke plaatsen.

Aan publikaties en tentoonstellingen is vanaf 1989 circa f 106.000,- besteed. Voor informatiepanelen werd circa f 13.500,- beschikbaar gesteld. Voor archeologisch (nood) onderzoek werd bijna f 270.000,- aan subsidie verstrekt.

2. Achtergronden, ontwikkelingen, aandachtspunten

Onlangs is gebleken dat het Rijk te weinig mogelijkheden heeft voor een adequate bescherming van archeologische waarden; zij staat er te ver vanaf en kan daardoor niet tijdig reageren. Handhaving van de huidige taakverdeling tussen de overheden heeft tot gevolg, dat het bodemarchief in snel tempo verdwijnt en dat daarmee veel potentiële kennis van onze geschiedenis verloren gaat. Gezien de sterke verwevenheid op provinciaal niveau met andere beleidsterreinen kan de zorg voor het bodemarchief juist hier beter worden gestructureerd. Wij willen daarom een effectiever provinciaal beleid vormgeven, dat in de eerste plaats is gericht op behoud en beheer (zie ook het nieuwe streekplan). Gezien de sluipende erosie van het bodemarchief (hoofdstuk VI) is voor een duurzaam behoud, effectief beheer noodzakelijk. Wanneer behoud van archeologische waarden in situ niet mogelijk is, willen wij dat de gegevens zo adequaat mogelijk worden gedocumenteerd (=opgraven) en gepubliceerd. Momenteel is een opgravingsbevoegdheid voor de pro-

Opgraving van de Kostverlorentoren in Wijk bij Duurstede voorafgaand aan de reconstructie.

vincie nog niet mogelijk, maar hierin zal zeer waarschijnlijk verandering komen; dit vergt echter een wetswijziging. Door het IPO zal hierop worden aangedrongen.

Op 7 april 1994 hebben de minister van WVC, de voorzitter van het IPO en de directeur van de VNG een algemene cultuurconvenant ondertekend. De bedoeling is dat deelconvenanten worden gesloten voor onderscheiden onderdelen van cultuur, waaronder archeologie. In deze deelconvenanten worden concrete taakverdelingen opgenomen die al of niet per provincie kunnen worden ingevuld. Het IPO geeft er de voorkeur aan te streven naar een gemeenschappelijke taakopvatting ten aanzien van de archeologie. Ten aanzien hiervan heeft de IPO-adviescommissie Zorg en Cultuur zich op 30 maart 1994 uitgesproken voor een heldere taakverdeling tussen de drie overheden en voor een gemeenschappelijke verhoogde inspanning. In IPO-verband wordt gewerkt aan een verdere uitwerking van dit standpunt. Daarnaast is de VNG bezig met de ontwikkeling van een nieuwe modelverordening Monumentenzorg, waarin expliciet aandacht wordt besteed aan archeologische aspecten. De Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) richt zich, na haar reorganisatie per 1 juli 1994, meer dan voorheen op bescherming in situ. Vanuit haar eigen taakinfilling op het gebied van archeologische monumentenzorg op nationaal niveau wil de ROB tevens fungeren als kenniscentrum ten behoeve van onder andere de provincies.

Bescherming richt zich momenteel nog vrijwel geheel op individuele archeologische monumenten. Het besef dat ook daarbuiten zeer belangrijke informatie voorhanden is, is relatief jong. Realisering van behoud vergt dus ook een inspanning in de bescherming van grotere aaneengesloten gebieden.

3. Beleidsvoornemens

Provinciale monumenten

Wij zijn voornemens het in hoofdstuk III.3 genoemde onderzoek naar een eventuele bescherming van provinciale (gebouwde) monumenten, ook betrekking te laten hebben op een eventuele eigen lijst van provinciale archeologische monumenten -monumenten van regionaal belang- op basis van het onderzoek ten behoeve van de cultuurhistorische waardenkaart. De kosten van het opstellen van deze provinciale monumentenlijst, genoemd in hoofdstuk III, omvatten ook die voor de archeologische monumenten.

Beheer

In het kader van een effectief, duurzaam beheer van provinciale archeologische monumenten willen wij onderzoeken of net als bij natuur, terreinen aangekocht zouden moeten worden om deze veilig te stellen, dan wel dat er beheersovereenkomsten met eigenaren of terreinbeherende instanties kunnen worden gesloten. Subsidies voor aankoop kunnen voorlopig ten laste komen van het extra bedrag voor aankopen, dat in hoofdstuk IV.3 is opgevoerd. De kosten voor beheersvergoedingen van provinciale archeologische monumenten kunnen ten laste komen van de in hoofdstuk III.3 genoemde bedragen voor instandhouding van provinciale monumenten. Voor de bescherming van grotere gebieden kan wellicht ook aansluiting worden gezocht bij de overige onderdelen van de cultuurhistorie en bijvoorbeeld natuurbehoud. De rol die de Stichting Archeologische Monumentenwacht Nederland (zie hoofdstuk VIII) kan spelen in het beheer van provinciale monumenten moet worden onderzocht.

Gelet op de druk die de laatste tijd ontstaat op de archeologische terreinen moet er meer (nood)onderzoek worden uitgevoerd. Hiervoor stellen wij voor op jaarbasis f 75.000,- beschikbaar te stellen. Wij gaan er van uit, dat dit bedrag na twee jaar kan worden teruggebracht tot f 50.000,-, omdat het principe 'de verstoorder betaalt' (de Conventie van Malta) dan voldoende is ingevoerd en er dus ook andere middelen komen om (nood)onderzoek te financieren.

Vergroting draagvlak

Er bestaan binnen de provincie diverse archeologische collecties van o.a. amateur-archeologen. Vaak worden deze met zorg omringd en zijn goed gedocumenteerd, hoewel dat laatste niet altijd op de meest toegankelijke wijze is gedaan. In de toekomst kunnen er problemen met deze particuliere verzamelingen ontstaan, indien de belangstelling voor de archeologie verdwijnt, of er iets met de eigenaar gebeurt en de collectie uit elkaar dreigt te vallen (of nog erger: wordt weggedaan). De mogelijkheden om deze particuliere verzamelingen voor de toekomst veilig te stellen moet nader worden onderzocht. De kosten hiervoor worden voorlopig op f 10.000,- per jaar geraamd, hetgeen ten laste van het bestaande budget kan worden gebracht.

Het in bruikleen geven van vondsten uit het provinciaal depot moet in het kader van de draagvlakverbreding worden gestimuleerd. Daartoe verdient conservering en restauratie van (exposabele) vondsten uit het provinciaal depot aanbeveling.

Gang door een model op ware grootte van een grafheuvel op de Amerongse berg.

Het hiervoor benodigde extra geld hebben wij opgenomen in het voorstel tot verhoging van het budget voor voorlichting en educatie.

Ook met betrekking tot de verbreding van het draagvlak, waaronder de plaatsing van informatiepanelen, willen wij het beleid intensiveren. Hiervoor is eveneens een extra bedrag opgenomen in het voorstel tot verhoging van het budget voor voorlichting en educatie.

Provinciaal archeoloog

De noodzakelijke uitbreiding van de provinciale bemoeienis met de archeologie kan onmogelijk

binnen de huidige formatie worden ingepast. In IPO-verband wordt aangedrongen op extra rijksmiddelen voor de provincies, zodat de provinciaal archeoloog volledig voor de provincie kan werken. Ook wordt aangedrongen op een zodanige invulling van 'Malta', dat er voldoende gelden naar de provincies komen om de uit 'Malta' voortvloeiende werkzaamheden uit te voeren. Desondanks zijn wij van mening, dat er extra formatieruimte moet komen om het provinciale beleid -los van Malta- gestalte te kunnen geven. Mede om deze reden vragen wij de huidige formatie uit te breiden, zoals in hoofdstuk I is aangegeven.

Hoofdstuk VIII Zorgstructuur m.b.t. archeologische monumenten

1. Huidig beleid

Zoals er bij cultuurhistorie enthousiaste vrijwilligers werken bij (plaatselijke) historische verenigingen en voor gebouwde monumenten ook in categoriale beheersclubs, zo zijn er bij de archeologie gelukkig ook veel enthousiaste vrijwilligers. Zij zijn aangesloten bij speciale werkgroepen van historische verenigingen, of lid van de Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland (AWN). Zij doen inventarisaties en assisteren bij opgravingen

Amateur-archeologen assisteerden bij de opgraving van resten uit de Steentijd in Bunschoten.

gen. Zonder de hulp van deze vrijwilligers zou veel van ons bodemarchief zonder onderzoek en documentatie verloren zijn gegaan. De provincie stimuleert en subsidieert incidenteel belangenverenigingen en verenigingen van amateurarcheologen zoals de provinciale afdelingen van de AWN.

Door middel van de provinciale archeologische kroniek streeft de provincie naar participatie, informatieverstrekking en indirect draagvlakverbreding.

2. Achtergronden, ontwikkelingen, aandachtspunten

De laatste jaren is sprake van een sterke verbreding van het draagvlak, d.w.z. een groeiende maatschappelijke behoefte aan informatie over het verleden. Er is een dan ook een toename van publieke belangstelling voor de archeologie. Een

open dag in 1993 op de opgraving bij de Meerdijk in Vleuten-De Meern trok 2.000 bezoekers. Ook opgravingen elders trekken steeds meer belangstelling. Omdat het gevaar groot is dat archeologische vindplaatsen worden verstoord door 'schatgravers' moet er meer aandacht worden besteed aan het voorkomen daarvan. De sociale controle kan hier werken op het moment, dat een breed publiek de waarde van het bodemarchief en de schade die deze schatgravers aanbrengen, onderkent.

Van de leden van de AWN, van archeologische werkgroepen van historische verenigingen en van andere belangenverenigingen kunnen in toenemende mate signalen over (voorgenomen) verstoringen van het bodemarchief worden verwacht. Doordat het provinciale archeologiebeleid de laatste jaren al actiever is geworden, weten deze vrijwilligers ook steeds vaker de provincie te vinden. De provincie blijkt een beter meldpunt dan de gemeente (die soms ook verstoorder is), of het Rijk (die te ver weg staat).

Ook inventariseren zij plangebieden en verrichten noodonderzoek onder leiding van de provinciaal archeoloog. Door hun lokale binding zijn zij in een goede positie om ertoe bij te dragen dat archeologie onder de aandacht van het bredere publiek wordt gebracht.

In 1990 werd de Stichting Archeologische Monumentenwacht Nederland (AMW) opgericht, die tot

Inrichting van het Bakhuis in Schalkwijk. Dit is een initiatief van de archeologische werkgroep Schalkwijk.

doel heeft het verval van archeologische monumenten te voorkomen door het tijdig signaleren van onderhoudsgebreken en het aanbevelen van preventieve maatregelen aan eigenaren of behorende instanties. De AMW maakt deel uit van de Federatie Monumentenwacht Nederland. De AMW richt zich primair op grote behorende instanties, zoals Staatsbosbeheer, Vereniging Natuurmonumenten en de provinciale landschappen. Anders dan bij de Monumentenwacht voor de gebouwde monumenten zijn er niet veel particuliere eigenaren bereid een abonnement te nemen. Zij zien het nut niet in en zijn vaak een archeologisch monument liever kwijt dan rijk.

3. Beleidsvoornemens

Wij willen de kennis van de amateurarcheologen bevorderen door het financieel ondersteunen van educatieve projecten. Hiervoor is op jaarbasis

f 10.000,- extra gewenst, welk bedrag onderdeel uitmaakt van het gevraagde extra budget voor voorlichting en educatie. Daarnaast willen we amateurarcheologen in toenemende mate inschakelen bij ruimtelijke ontwikkelingen (inventarisatie/noodopgravingen). De provincie wil optreden als meldpunt voor archeologische vondsten. Ter verbreding van het draagvlak voor de archeologische monumentenzorg moeten de mogelijkheden van toeristisch recreatief medegebruik van archeologisch waardevolle terreinen verder uitgewerkt en gestimuleerd worden (zie ook de beleidsvoornemens bij hoofdstuk IV). Tot slot willen wij de mogelijkheden onderzoeken om het inschakelen van de Archeologische Monumentenwacht door particuliere eigenaren bij het beheer van archeologische monumenten te bevorderen. Hiervoor willen wij een structureel bedrag van f 10.000,- vragen.

Hoofdstuk IX Epiloog

1. Samenvatting beleidsvoornemens

Hoewel het een goede zaak zou zijn, indien alle beleidsvoornemens op korte termijn gerealiseerd zouden kunnen worden, vrezen wij, dat dit financieel niet haalbaar is. Voor de beleidsvoornemens waar extra middelen mee gemoeid zijn, zullen dus prioriteiten moeten worden gesteld. Hiervoor wordt verwezen naar pagina 42.

Algemeen

- a. Gebouwde monumenten moeten kunnen worden aangepast aan een nieuwe bestemming en/of eisen van deze tijd, mits dit met respect voor het gebouw en het verleden wordt gedaan.
- b. Uitgangspunt voor archeologische monumentenzorg is behoud van de bron in de bodem en als dit niet mogelijk is, behoud van informatie door onttrekking aan het bodemarchief (opgraving). De zorg voor het bodemarchief moet worden verbreed door invulling van de archeologische monumentenzorg op provinciaal niveau. Vooruitlopend op de 'inbedding' van van de Conventie van Malta (principe verstoorder betaalt) in de wetgeving, stimuleren dat de kosten van archeologisch onderzoek tot de plankosten behoren.
- c. Monumentenzorg (zowel t.a.v. gebouwde als archeologische monumenten) heeft een facet-karakter.
- d. Voor goede monumentenzorg is een draagvlak onder de bevolking onontbeerlijk. Voorlichting en educatie is hierbij een belangrijk beleidsinstrument. Om dit te intensiveren is structureel f 40.000,- extra gewenst. Het cultuurhistorisch toerisme moet ook vanuit de monumentenzorg worden gestimuleerd, zoals het toeristisch recreatief medegebruik van cultuurhistorisch waardevolle terreinen.
- e. Voor een noodzakelijk actiever monumentenbeleid is de uitbreiding van de formatie met minimaal 1 formatieplaats onontkoombaar.

Gedacht wordt aan deeltijd functies, zodat ook de historische geografie volwaardig kan worden meegenomen in de cultuurhistorische advisering en planbeoordeling. Gevraagde extra middelen f 125.000,- structureel.

Planvorming

- f. Maken van een op beleid gerichte cultuurhistorische waardenkaart van de provincie Utrecht. Gelet op het facet-karakter van de monumentenzorg omvat deze waardenkaart ook de historische + geografie en de archeologie. Gevraagde extra middelen f 250.000,- per jaar gedurende 6 jaar.
- g. Het (laten) opstellen van Cultuurhistorische Verkenningen i.s.m. de RDMZ en de ROBTen behoeve van nieuwe ontwikkelingen. Hierbij wordt dus ook aandacht geschonken aan de historische geografie en de archeologie. Gevraagde extra middelen f 50.000,- structureel.
- h. Opstellen van richtlijnen en aanbevelingen t.a.v. cultuurhistorische waarden (dus gebouwde monumenten, historische geografie en archeologie) in structuur- en bestemmingsplannen ter stimulering van het gemeentelijk beleid. Gemeenten alsmede bestemmingsplanmakers voorzien van zowel gegevens over cultuurhistorische elementen als van richtlijnen hoe deze elementen vertaald kunnen worden in ro-plannen. Voor voorlichting en studiedagen een prioriteit van f 25.000,- incidenteel.
- i. Procedureel inpassen van interne cultuurhistorische advisering (dus gebouwde monumenten, historische geografie en archeologie) t.a.v. planbeoordeling betreffende gemeentelijke structuur- en bestemmingsplannen (en artikel 19 plannen) en betreffende andere sectoren als stads- en dorpsvernieuwing, natuur en landschap, recreatie en toerisme, water en milieu en wegen en verkeer.

Beheer en behoud monumenten

- j. Onderzoek naar de wenselijkheid van het opstellen van een provinciale monumentenverordening en -lijst ter bescherming van zaken (gebouwde objecten, historisch geografische elementen en archeologische zaken) van regionaal belang. Extra middelen *f* 25.000,- incidenteel gedurende 4 jaar gewenst.
- k. Subsidies instandhouding provinciale monumenten (zowel restauratie en onderhoud, als beheersmaatregelen voor archeologische terreinen). Gevraagde extra middelen *f* 250.000,- tot *f* 500.000,- structureel.
- l. Bij subsidies niet alleen cultuurhistorische aspecten meewegen, maar ook andere zaken, zoals toerisme en het realiseren van nieuwe bestemmingen, waardoor behoud wordt verzekerd. Tevens subsidie mogelijk maken voor objecten, die een opgeknapte omgeving een extra impuls kunnen geven. 'Adopteren' van een bijzonder monument met substantieel subsidie voor uitstralings-effect.
- m. Voorlichting omtrent behoud en beheer van gebouwde monumenten is een belangrijke taak voor de provincie; voor technische zaken samenwerken met Monumentenwacht Utrecht. In Randstad-verband zal worden onderzocht hoe bepaalde monumenten een meer rendabele exploitatie kunnen krijgen. Extra middelen *f* 25.000,- incidenteel gewenst.
- n. Uitbreiden voorfinanciering grote restauraties in kleinere gemeenten. Gevraagde extra middelen *f* 1 miljoen incidenteel.
- o. Aan gemeenten aanwezige deskundigheid beschikbaar stellen ter stimulering gemeentelijk monumentenbeleid. Het uitvoeren van bouwhistorisch en/of historisch geografisch onderzoek stimuleren met financiële bijdrage. Gevraagde extra middelen *f* 50.000,- structureel.
- p. Gedurende 5 jaar subsidies verstrekken voor restauratie gemeentelijke monumenten als aanvulling op gemeentelijk subsidie. Bekostigen uit de middelen, die vrij komen als gevolg van beleidsvoornemen q.
- q. De huidige regeling voor subsidies voor riolen daken buiten de bebouwde kom beëindigen en alleen bij hoge uitzondering nog een subsidie verstrekken voor objecten die niet op een gemeentelijke monumentenlijst staan.
- r. Handhaven regeling voor instandhouding molens, zij het dat provinciaal subsidie in principe wordt aangepast als het totaal aan overheidssubsidie boven 90% zou komen.
- s. Voor onderhoud van monumenten geen aparte regeling maken, tenzij de rijksregeling naar de provincie wordt gedecentraliseerd.
- t. Verruimen van de mogelijkheden tot het (laten) uitvoeren van archeologisch (nood)onderzoek; gevraagde extra middelen gedurende 2 jaar *f* 75.000,- en daarna *f* 50.000,- structureel.
- u. Streven naar het veilig stellen van de particuliere archeologische verzamelingen.

Zorgstructuur

- v. Stimuleren groei particulier initiatief. Nieuwe provinciale stichtingen zo nodig max. 5 jaar exploitatiesubsidie verlenen, aangevuld met incidentele activiteitensubsidies. Gevraagde extra middelen *f* 100.000,- per jaar gedurende 5 jaar. Om de Federatie Stichts Cultureel Erfgoed in staat te stellen voor deze nieuwe stichtingen de dienstverlening (met name de administratieve ondersteuning) te verrichten wordt structureel *f* 75.000,- gevraagd.
- w. Beheersstichtingen net als bij de natuur, te subsidiëren bij aankopen om onrendabele cultuurhistorische objecten veilig te stellen. Extra middelen *f* 500.000,- structureel gewenst.
- x. Met de Monumentenwacht overleggen hoe bij groei aantal abonnees de extra provinciale bijdrage kan worden beperkt door verhoging van eigen inkomsten. Daarnaast de deskundigheid Monumentenwacht gebruiken bij monumentenzorg, zoals de voorlichtende rol provincie richting eigenaren van monumenten; de adviesrol voor provincie bij taken in het kader van Strategisch Plan en beschikbaar stellen van deskundigheid aan categoriale beheersinstellingen. Monumentenwacht ook statistisch materiaal laten leveren voor het provinciale beleid. Gevraagde extra middelen *f* 110.000,- structureel.

y.	In toenemende mate amateurarcheologen inschakelen bij noodonderzoek en inventarisaties.	gische terreinen door inschakeling van de Archeologische Monumentenwacht Nederland. Gevraagde extra middelen f 10.000,- structureel.
z.	Stimuleren behoud van particuliere archeolo-	

Resumé gevraagde extra middelen voor 1995:

Structureel:

<i>f</i>	40.000,-	voorlichting en educatie
<i>f</i>	125.000,-	uitbreiding formatie
<i>f</i>	300.000,-	cultuurhistorische waardenkaart en Cultuurhistorische verkenningen
<i>f</i>	25.000,-	opstellen provinciale monumentenlijst
<i>f</i>	50.000,-	bouwhistorisch en historisch geografisch onderzoek
<i>f</i>	75.000,-	archeologisch (nood)onderzoek
<i>f</i>	175.000,-	subsidie nieuwe provinciale stichtingen
<i>f</i>	500.000,-	aankoopsubsidies
<i>f</i>	110.000,-	extra taken Monumentenwacht
<i>f</i>	10.000,-	archeologische Monumentenwacht
<i>f</i>	1.410.000,-	totaal

Incidenteel:

<i>f</i>	25.000,-	voorlichting en studiedagen planvorming
<i>f</i>	25.000,-	herbestemming monumenten
<i>f</i>	1.000.000,-	extra dotatie monumentenfonds
<i>f</i>	1.050.000,-	totaal

Wij stellen ons voor bij de verwezenlijking van de wensen voorrang te geven aan - ex aequo -

- a) opstellen cultuurhistorische waardenkaart,
- b) uitbreiding van de formatie en
- c) aankoopsubsidies.

2. Financieel overzicht

Indien alle financiële wensen met ingang van 1995 zouden kunnen worden gehonoreerd, geeft dat het volgende beeld.

Meerjarenbegroting op basis van wensen in de nota (x f 1.000,=)

	1994	1995	1996	1997	1998
1. voorlichting en educatie	78,6	143,6	118,6	118,6	118,6
2. (ass.)provinciaal archeoloog	119,3	119,3	119,3	119,3	119,3
3. uitbreiding formatieplaatsen	-	125	125	125	125
4. cult.hist. waarden kaart + CHV	-	300	300	300	300
5. opstellen monumentenlijst	-	25	25	25	25
6. instandhouding prov.monumenten	-	-	250	500	500
7. voorfinanciering rijkssubsidie	717,5	1717,5	717,5	717,5	717,5
8. kleine objecten buiten beb. kom	300	-	-	-	-
9. overige objecten buiten beb. kom	365,4	365,4	365,4	365,4	365,4
10. gemeentelijke monumenten	-	300	300	300	300
11. specifieke zaken	106	106	106	106	106
12. onderhoud molens	47	47	47	47	47
13. herbestemming monumenten	-	25	-	-	-
14. bouwhistorisch/hist.geogr. onderz.	-	50	50	50	50
15. archeologisch (nood)onderzoek	25,6	100,6	100,6	75,6	75,6
16. Archeologisch depot	56,9	56,9	56,9	56,9	56,9
17. Molenstichting	36,3	36,3	36,3	36,3	36,3
18. Monumentenwacht	559,1	669,1	669,1	669,1	669,1
19. Archeologische Monumentenwacht	-	10	10	10	10
20. nieuwe stichtingen	-	175	175	175	175
21. particulier initiatief	28,5	28,5	28,5	28,5	28,5
22. aankoopsubsidies	-	500	500	500	500
totaal	2440,2	4900,2	4100,2	4325,2	4325,2

(N.B. de bedragen zijn gebaseerd op de cijfers van 1994 en exclusief trendmatige verhoging i.v.m. loon- en prijsstijgingen)

Colofon:

uitgave:

Provincie Utrecht
Postbus 80300, 3508 TH Utrecht
Pythagoraslaan 101, Utrecht

omslag:

Nuyten & Associates, Rotterdam

drukwerk + lithografie:

De Boer Cuperus b.v., Utrecht